

Hak-aal

- *Nectar uit De Vaas*
- *De boerenzwaluwpopulatie*
- *Ijsvogel, bevroren in kleur*

Het Oortdeel

Louis van Oort
Lvanoort@planet.nl

Coverfoto Blinde bij mannetje.
Annette van Berkel

Telpostexamen

Ieder jaar als de G zit in de maand zit, trekken wij naar de kust. Naar Camperduin om precies te zijn. Om aldaar steevast geen (ik herhaal géén) vale pijlstormvogel te zien. 'We' zijn in dit geval Arjan Brenkman en ondergetekende, die al enkele tientallen jaren proberen deze vogel van het Middellandse Zeegebied in Nederland te zien te krijgen. De legendarische zeetrekpost Camperduin is daarvoor dé plek en augustus de beste tijd van het jaar. Ondanks deze toch wel handige voorkennis is het ons al die jaren niet gelukt om daadwerkelijk een 'vale pijl' langs de Nederlandse kust te zien. Dat neemt niet weg dat die jaarlijkse 'diptrip' (een 'dip' betekent dat je een vogel niet te zien krijgt) keer op keer wel degelijk de moeite waard blijkt. We dippen dan weliswaar de vale pijlen, maar we krijgen er zoveel andere leuke zeebeesten voor terug: alle soorten jagers, duikers en futen, wagonladingen Jan van Genten in alle kleden, bruinvissen en zelfs een keer een maanvis, die met een kenmerkend flappende rugvin tergend langzaam naar het noorden voorbij zwom. Kortom: beslist geen straf!

We proberen altijd rond zonsopkomst op de telpost te zijn. Het is namelijk een soort voetbal dug-out, midden in een duin met beperkte ruimte, dus je moet er op tijd zijn, anders is er domweg geen plek. Daarom waren we er ook vroeg bij tijdens onze diptrip 2024 op zaterdag 31 augustus. Maar op tijd of niet, op het moment dat je om het hoekje kijkt bij de post en je ziet de vaste tellers zitten, weet je al: die gaan lopen zeiken als je er ook bij kruipt. En ja hoor, Arjan kreeg meteen te horen dat zijn klapstoel dusdanig groot was, dat deze eigenlijk niet gebruikt kon worden op de telpost. "Maar blijf nu maar zitten hoor." En ik kreeg het semi-grappende "als je tegen mijn telescoop aanstoot, moet je op gaan passen", voor mijn kiezen, toen ik in de krappe ruimte voor mezelf een plekje probeerde te vinden. We voelden ons weer bijzonder welkom op telpost Camperduin, zeg maar.

Uiteindelijk – en zo gaat het ook steevast – werd het weer gezellig, maar pas nadat we al snel correct de soorten benoemden die de post passeerden en we dus niet konden worden weggezet als een stel beginnende koekenbakkers. Alsof je eerst een assess-

ment moet ondergaan om geschikt bevonden te worden voor het instituut 'telpost Camperduin'.

Het is niet de eerste keer dat we zoiets meemaken. Zo'n telpost mag dan gewoon openbare ruimte zijn, de vaste tellers voelen zich vrijwel altijd eigenaar. Zij bepalen wat er gebeurt op de post en hoe, zij maken uit waar je mag zitten of staan en of je wat mag zeggen of überhaupt geluid mag maken. Ze maken zelfs indringend duidelijk hoe je naar de telpost moet lopen en waar je mag pissen (sorry, urineren). Pas als je de test hebt ondergaan en ze het idee hebben dat je er niet als totale nitwit bij komt zitten, mag je meedoen met de telling.

We zijn ook wel eens aangeschoven op telpost Eemshaven, in het hoge noorden dus, destijds ook met Paul van Veen erbij. Daar zaten boven op de dijk enkele vaste tellers, die de uitdrukking 'geen sjoege geven' een nieuwe dimensie gaven, toen wij ons op de post installeerden. Next level norske Grunnings. Tot het moment dat wij hen wezen op een Europese kanarie en een morinelplevier die langs de dijk vlogen. Toen bleek dat ze niet met een eierbal in de mond zaten maar wel degelijk konden praten. Enthousiast en geanimeerd zelfs. Maar eens te meer: we moesten dus éérst een praktijkexamen afleggen.

Waarom nou toch?

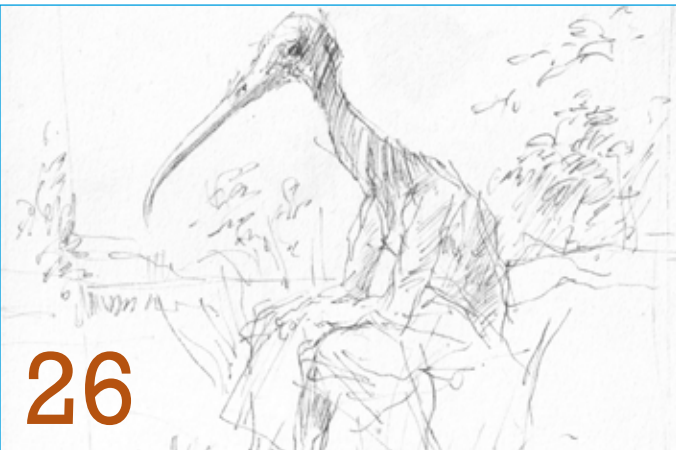
Het is toch hartstikke leuk om natuurwaarnemingen te delen? Om kennis die jij wel hebt en anderen nog niet over te brengen? Of om gewoon menselijk en gezellig te reageren op onbekenden en niet bij voorbaat argwanend en afwachtend?

Dat gaat er op onze telpost(en) wel anders aan toe! Nieuwelingen, of het nu absolute beginners of gevorderde trektellers zijn, worden altijd hartelijk en belangstellend ontvangen.

En dan merken we na een tijdje wel of deze persoon een aanwinst is of we hem/haar/hen met een boogje de Lek in moeten zwiepen.

De vogeltrek is nu op zijn hoogtepunt. Wees dus allen welkom op telpost Redichemse Waard, Werk aan het Spoel of Regulieren. Daar zullen we je met open armen en vooral open houding ontvangen (als je je daarna maar wél gedraagt). 🐝

In dit nummer

- 2 Het Oordeel – *Telpostexamen*
- 4 Van het bestuur
- 5 Hak-al artikelen op platform Natuurtijdschriften
- 5 Hoe vitaal is de boerenzwaluwpopulatie? - *deel 2*
- 12 Excursie naar Geelders – *Insectenwerkgroep*
- 14 Ik teken ervoor - *Ijsvogel*
- 16 De Vaas – *Koninginnenkruid*
- 18 Slakken in soorten en maten
- 20 Constante verandering
- 22 Waar komt die naam vandaan? – *Kneu*
- 24 Aha op die manier! – *Lionne van Drunen*
- 26 Peter Vos als inspirator
- 28 Daarom Dierenambulance
- 31 Colofon, info en adressen
- 32 Oproep *jubileumnummer*
Deadline Hak-al 04-2024: 17 november

Van het bestuur

bestuur@nwwc.nl

door Kars Veling

Natuurherstel

In Culemborg was het bont zandoogje de winnaar, gevolgd door klein koolwitje en atalanta. Dagpauwoog en kleine vos deelden de vierde plek. Landelijk was de atalanta op 1, klein koolwitje op 2, dagpauwoog op 3 en was bont zandoogje vierde

Begin augustus was er weer de tuinvlindertelling. De Vlinderstichting, een landelijke natuurbeschermingsorganisatie organiseerde deze voor de zestiende keer. Iedereen in Nederland werd gevraagd om een kwartier lang in de tuin op zoek te gaan naar vlinders. Een kleine vijfduizend tellingen kwamen er binnen en ook in Culemborg deden er enthousiastelingen aan mee. Er waren 22 tellingen uit Culemborgse tuinen en ook uit de omliggende gemeenten kwamen tellingen.

Helaas werden er maar erg weinig vlinders gezien in onze tuinen. Dat is niet verrassend voor de mensen van de insectenwerkgroep, want die tellen al vele jaren op een gestandaardiseerde manier vlinders in routes van het meetnet, onder andere in Lanxmeer, de Baarsemwaard, de Regulieren en de Zump. En ook uit die tellingen blijkt dat het jaar in jaar uit minder wordt. 2023 was het 'slechtste' vlinderjaar sinds het begin van de tellingen in 1990 en het lijkt erop dat dit jaar nog slechter wordt.

Dit is maar een voorbeeld van hoe de natuur ervoor staat en het geeft alleen maar het grote belang aan van clubs als de onze. We

doen de tellingen en constateren dat het minder gaat, maar we gaan ook op pad om zoveel mogelijk mensen hierover te vertellen en tot actie aan te zetten. We hebben regelmatig contact met de gemeente en andere beheerders om te proberen het beheer zodanig aan te passen dat de planten en dieren, de biodiversiteit wordt versterkt. We steken ook zelf de handen uit de mouwen met de nestkastenwerkgroep, de knotters en we proberen in de tuin bij de Steenuil zoveel mogelijk natuurwaarden te krijgen. Dat zijn belangrijke zaken en daarmee kunnen we zeker iets bijdragen, maar om de teruggang in de natuur daadwerkelijk te stoppen en om weer meer natuur te krijgen is veel meer nodig. We zullen in de inrichting en het beheer van ons land echte veranderingen moeten krijgen. We moeten weer naar een landbouw toe waar rekening gehouden wordt met de natuur. Dat wil niet zeggen dat we minder boeren moeten hebben, maar juist meer boeren die minder intensief hoeven te werken en die kansen bieden aan natuurwaarden en een goede boterham kunnen verdienen. Gelukkig is de Europese Natuurherstelwet toch in werking getreden en dat kan ertoe leiden dat er echt wat gaat gebeuren. Het is bittere noodzaak voor de natuur maar ook voor onszelf en onze kinderen en kleinkinderen. 🐦

Recent toegevoegd

Voorbeelden van toegevoegde tijdschriften. Daarnaast de QR-code met een link naar de pagina met Hak-al artikelen.

Hak-al-artikelen vindbaar op platform *Natuurtijdschriften*

door *Berry Lucas*

Sinds kort is de NVWC met ons blad Hak-al aangesloten bij het platform Natuurtijdschriften. Natuurtijdschriften is een initiatief van Naturalis Biodiversity Center in samenwerking met meer dan 40 partnerorganisaties.

Sinds de oprichting in 2014 is dit platform uitgegroeid tot dé plek voor publicaties over de natuur van Nederland. In totaal vind je hier richting de 100.000 artikelen uit meer dan 80 tijdschriften van meer dan 40 verschillende organisaties. Al deze publicaties kun je gratis downloaden. Van de flora van Meijndel tot larvenhuidjes van libellen, van oude artikelen van Jac.P. Thijsse tot publicaties die dit jaar zijn verschenen.

De verschillende partnerorganisaties leveren zelf de artikelen en bijbehorende gegevens aan uit hun publicaties. Natuurtijdschriften brengt deze vervolgens samen op één platform en maakt ze daar vindbaar en doorzoekbaar.

De artikelen op Natuurtijdschriften beslaan een breed spectrum aan onderwerpen, maar zijn altijd wetenschappelijk of populair wetenschappelijk van karakter. Centraal staat het aanbieden van betrouwbare informatie. Tot de belangrijkste doelgroepen van de site worden dan ook de onderzoekers

maar vooral ook de vele amateuronderzoekers (of beter gezegd liefhebbers) die ons land rijk is gerekend. Maar ook beleidsmakers maken veel gebruik van de site. Daarnaast is de site er voor iedereen die geïnteresseerd is in de natuur van Nederland.

We zijn begonnen om via ons account interessante inhoudelijke natuurartikelen die in de loop der jaren verschenen zijn in de Hak-al op te nemen in Natuurtijdschriften. Dat betekent dat er korte samenvattingen moeten worden gemaakt, meta-informatie gecodeerd/toegevoegd, onderwerp-trefwoorden aangemaakt en bestanden geüpload moeten worden. Eenmaal gedocumenteerd en opgenomen in natuurtijdschriften.nl wordt de vaak waardevolle informatie over de natuur in ons gebied goed vindbaar. Bovendien kan ook je eigen artikel als bron van kennis door anderen benut worden en zelfs als literatuurverwijzing in wetenschappelijke literatuur terecht komen. Van de afgelopen drie jaargangen staan de relevante artikelen al op Natuurtijdschriften.nl. Het is nog wel een behoorlijke klus om ook oudere edities door te nemen en gereed te maken voor opname in deze online bibliotheek.

Wil je hieraan meehelpen, geef dat dan door aan mij via hakalopmaak@gmail.com.

Bron en beeld: Natuurtijdschriften

Hoe vitaal is de boerenzwaluw in de West-Betuwe en aangrenzende

door Jouke Altenburg en Theo Boudewijn m.m.v. Wim Stol en Martin Poot
Foto's Jouke Altenburg

Sinds 2019 participeren we in boerenzwaluwonderzoek, dat door vier ringgroepen verspreid over het land wordt uitgevoerd. Het doel van het gezamenlijke onderzoek is om in beeld te brengen hoeveel jongen individuele boerenzwaluwvrouwen en -mannen gedurende hun leven grootbrengen. Is dit aantal jongen, in combinatie met de aanwas van intredende broedvogels en de overleving van de oude broedvogels, voldoende om de populatie in stand te houden?

In Hak-al 01-2024 plaatsten we onze regionale resultaten van het broedseizoen 2023 in meerjarenperspectief [1]. Een tussentijdse uitwerking van het landelijke kleurringonderzoek [2] riep nieuwe onderzoeksvragen op. Wat is bijvoorbeeld de invloed van buitenechtelijke paringen op de berekening van het individuele broedsucces? Hoe is de conditie van de nestjongen? Zijn er verschillen in jongenconditie tussen de regio's? De definitieve antwoorden op die vragen zullen nog geruime tijd op zich laten wachten, maar in dit vervolgartikel lichten we voor onze regio alvast een tipje van de sluier op.

Het aantal uitgevlogen jongen per broedpaar is een belangrijke variabele voor het evalueren van de gezondheid van een populatie. Reproductie start met de paring. Qua variatie in de voortplanting is niets menselijks de boerenzwaluwen vreemd. Een broedpaar kan 'keurig' samen de eigen jongen groot brengen. Er zijn echter ook mannen die er meerdere vrouwen op na houden. Daarnaast kan een gepaarde man 'vreemdgaan' met een andere vrouw of een gepaarde vrouw met een andere man. Verder kan een vrouw een ei in het nest van een ander 'dumpen'. De vader van dat jong kán de voerende man zijn, maar dat hoeft niet. Tot slot is er ook nog eens een structureel mannenoverschot. Die kerels willen ook graag hun genen doorgeven. Wanneer je de *lifetime reproduction* van individuele boerenzwaluwen wilt berekenen, is het daarom noodzakelijk om zeker te weten wie de genetische ouders van elk uitgevlogen jong zijn.

Ook de conditie van de nestjongen is van belang om de gezondheid van een populatie in te schatten. Als er voldoende voedsel is, ontwikkelen de jongen binnen een broedsel zich even snel. Dan zijn er nauwelijks gewichtsverschillen. Als het voedsel beperkend is, zie je tussen nestjongen verschillen in gewicht en vervolgens ook groeiachterstanden ontstaan. Wanneer de voedselsituatie echt nijpend wordt, gaan er jongen dood. Voor boerenzwaluwjongen is het belangrijk om met een goed gewicht het ouderlijk nest te verlaten. Eenmaal vliegvlug worden ze nog een week tot hooguit veertien dagen door hun ouders gevoerd [3]. Daarna moeten ze het zelf zien te rooien. Een beetje 'vet op de ribben' kan dan het verschil maken.

Hoe gingen we te werk?

In ons onderzoek werken we samen met ringgroepen in Zuid-oost-Friesland, Twente en de Bollenstreek. Voor de beschrijving van onze werkwijze in het veld zie [1][2]. Om het broedsucces te kunnen berekenen moet je weten of nestjongen daadwerkelijk de nakomelingen van elke voerende vrouw respectievelijk man zijn. In 2021 verzamelden de ringgroepen daarom twee donsveertjes van een flinke steekproef van volwassen en nestjonge boerenzwaluwen op de onderzoeklocaties. De veertjes werden per erf op ouder-jong-verwantschap onderzocht door medewerkers van het Nederlands Instituut voor Ecologie (NIOO). Uit de donsveertjes werd DNA

Jouke trekt een donsveertje voor het verwantschapsonderzoek bij een boerenzwaluwvrouwtje (te herkennen aan de veerloze 'broedvlek' voor een goed blote-huid-tegen-ei contact). Voor dit onderzoek werd toestemming verkregen van het Vogeltrekstation. 3-6-2022, erf familie Wille. Foto: Annette van Berkel.

geëxtraheerd. Vervolgens werden vijf specifieke stukjes DNA met de PCR-methode vermenigvuldigd en gekarakteriseerd. Van deze specifieke stukjes DNA is bekend dat ze geschikt zijn voor het onderzoeken van ouder-jong-verwantschap bij boerenzwaluwen [4a en 4b]. Elk specifiek DNA-stukje bestaat uit twee delen; de zogenaamde allelen. Bij de bevruchting krijgt elk jong voor elk van de vijf DNA-stukjes één allel van de moeder en één allel van de vader. De DNA-profielen van 23 boerenzwaluwvrouwtjes en 27 mannetjes uit de West-Betuwe werden vergeleken met de DNA-profielen van 97 jongen uit 25 broedsels. Als eerste stap beoordeelden we de mate van overeenkomst tussen het DNA-profiel van ieder nestjong met dat van de twee voerende ouders. Als stelregel accepteer-

populatie

Vijfheerenlanden? – Deel 2

Een paring is zelfs bij individueel herkenbare boerenzwaluwen geen sluitend bewijs voor gedeeld ouderschap van jongen, die in hetzelfde nest opgroeien. 21-4-2021, erf familie Stol.

den we voor een binnenechtelijke relatie 1 mismatch tussen een oudervogel en een nestjong. Bij 2 of meer mismatches met een oudervogel gingen we uit van een buitenechtelijk nestjong. Met het softwarepakket Cervus [16] werd voor elk buitenechtelijk nestjong de mate van zekerheid berekend dat het de nakomeling was van een van de overige bemonsterde oudervogels op dat erf. We hanterden 95% als ondergrens.

Tijdens de nestcontroles werd de leeftijd van de nestjongen bij het eerste bezoek na het uitkomen van de eieren zoveel mogelijk tot op de dag nauwkeurig bepaald [5]. Wanneer de jongen tussen de

7 en 15 dagen oud waren, werden ze geringd en gewogen. Omdat de vier ringgroepen dezelfde werkwijze volgden en hun digitale weegschalen ijkten, zijn hun meetresultaten vergelijkbaar. Vooruitlopend op de analyses naar de variatie in jongenconditie tussen regio's gingen we voor dit artikel aan de slag met de gewichten van de geringde nestjongen uit ons eigen onderzoeksgebied. We vergeleken het goede broedseizoen 2020 met het slechte broedseizoen 2023 (voor kengetallen zie [tabel 1](#)). In 2023 lag niet alleen het aantal broedpogingen per vrouw bijna 20% lager, ook het aantal uitgevlogen jongen per gestart legsel kwam zo'n 30% lager uit.

	Gemiddeld aantal uitgevlogen jongen per gestart broedsel $\pm$ sd	Gemiddeld aantal broedpogingen per vrouw
2020	3,2 $\pm$ 0,8 uitgevlogen jongen	2,1 broedpoging (n= 40 ♀ ♀)
2023	2,2 $\pm$ 0,8 uitgevlogen jongen	1,7 broedpoging (n= 34 ♀ ♀)

Tabel 1:

Kengetallen van het goede broedseizoen 2020 en het slechte broedseizoen 2023 voor de West-Betuwe en aangrenzende Vijfheerenlanden. Het gemiddelde aantal uitgevlogen jongen per broedsel is voor elk jaar berekend op basis van alle broedpogingen [6]. De standaarddeviatie (sd) geeft de gemiddelde afwijking van dat gemiddelde weer. Het gemiddelde aantal broedpogingen per vrouw is ontleend aan de gevolgde gekleurde broedvogels.

Op de romp van deze net uitgevlogen jonge boerenzwaluwen zie je luisvliegen zitten, met name bij de cloaca (het poepgaatje). Luisvliegen zuigen bloed van hun gastheer/-vrouw. Dat gaat ten koste van zijn/haar conditie. Vooral jongen van tweede broedsels, die groot zijn gebracht in een nest waarin eerder dat jaar al een broedpoging is gedaan, hebben nogal eens last van luisvliegen. 11-08-2023, erf familie Van Zanten (Everdingen).

Per broedsel berekenden we voor elk nestjong het procentuele gewichtsverschil ten opzichte van de zwaarste nestgenoot. De resultaten ordenden we naar de grootte van de broedsels. De broedsels met 1 nestjong ($n=4$) vielen logischerwijze af voor deze gewichtsverschilanalyse. Datzelfde gold voor de broedsels met 6 nestjongen ($n=2$). Deze werden alleen in 2023 vastgesteld, waardoor een vergelijking met 2020 niet mogelijk was. De gepresenteerde gewichtsverschil-binnen-een-broedsel-analyse is gebaseerd op 99 broedsels met 392 nestjongen voor het jaar 2020 en 70 broedsels met 277 nestjongen voor het jaar 2023. De verdeling van de broedselgroottes in beide jaren was vergelijkbaar [7]. Dat gold ook voor de gemiddelde leeftijd op de dag van ringen: 11,1 dagen $\pm$ 2,1 (2020) en 10,5 dagen $\pm$ 2,0 (2023) [8].

RESULTATEN

Verwantschap

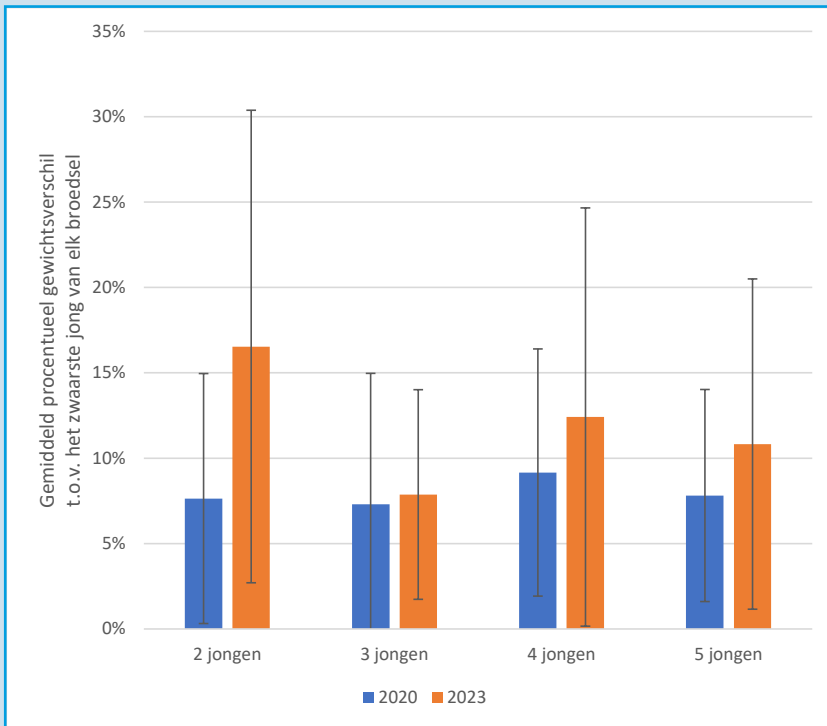
Uit de analysesresultaten van het NIOO bleek dat in 2021 gemiddeld in iets meer dan de helft van de bemonsterde boerenzwaluwlegfels in de West-Betuwe ten minste één buitenechtelijk jong zat! Die boerenzwaluwvrouwtjes hadden in de meeste gevallen niet alleen

met hun eigen man maar ook met één of soms meerdere andere mannen gepaard. Er werden echter ook enkele jongen aangetroffen, die genetisch niet verwant waren aan de broedzorg-gevende vrouw. Dan had een andere boerenzwaluwvrouw dus een ei toegevoegd aan een legsel: 'koekoek-gedrag' binnen de eigen soort. In totaal was ruim een kwart van de in de West-Betuwe bemonsterde nestjongen van buitenechtelijke oorsprong.

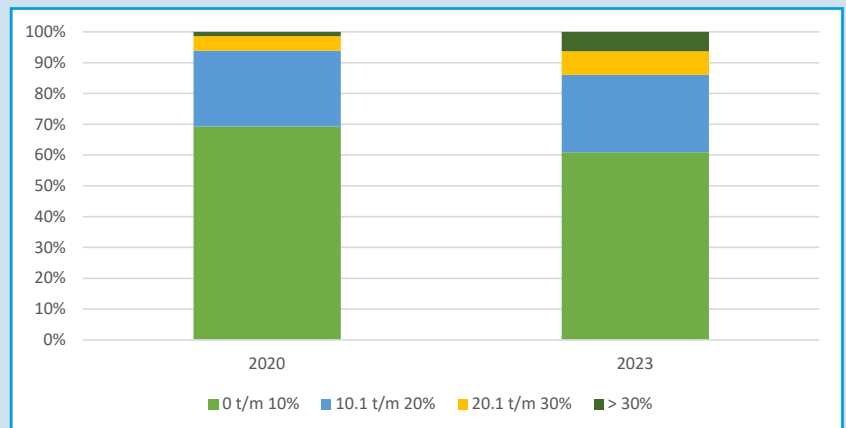
Jongenconditie

Het aantal uitgevlogen jongen per gestart legsel lag in de West-Betuwe en aangrenzende Vijfheerenlanden voor de periode 2019-2023 alleen in het jaar 2020 op hetzelfde (hoge) niveau als in Zuidoost-Friesland [1][9]. Eerste analyses van deze gecombineerde gegevens door Martin Poot leverden aanwijzingen op voor een lagere *jongenconditie* in de West-Betuwe en Vijfheerenlanden ten opzichte van nestjongen in Zuidoost-Friesland. Gecorrigeerd voor leeftijd was het gemiddelde gewicht per broedsel in onze regio lager. Ook waren de onderlinge gewichtsverschillen tussen jongen binnen een broedsel in onze regio groter dan in Zuidoost-Friesland. Deze verschillen kunnen terug te voeren zijn op toeval, maar suggereren dat in de West-Betuwe meer jongen in een slechtere conditie uitvliegen. Dit moet nog nader worden geanalyseerd.

Figuur 1: Gemiddeld verschil in gewicht tussen individuele nestjongen, waarbij het gewicht van elk jong is vergeleken met het zwaarste jong uit het betreffende broedsel voor het jaar 2020 (goed broedseizoen) respectievelijk het jaar 2023 (slecht broedseizoen). Het resultaat is ingedeeld naar het aantal jongen per broedsel op de ringdatum en weergegeven als procentueel verschil in gewicht. De dunne strepen tonen de gemiddelde afwijking van het gemiddelde. Is zo'n streep lang, dan kwamen er meer en/of grotere onderlinge gewichtsverschillen voor dan bij een kortere streep.

Figuur 2: Voor het jaar 2020 (n= 293) respectievelijk 2023 (n= 207) zijn de procentuele gewichtsverschillen van de nestjongen t.o.v. het zwaarste jong uit elk nest verdeeld in vier klassen. In 2023 is het aandeel van de jongen dat minder dan 10% lichter was dan het zwaarste jong in elk broedsel duidelijk kleiner dan in 2020. Dit verschil wordt veroorzaakt door de toenames in de twee categorieën met de grootste gewichtsverschillen.

Conditieverschillen kunnen echter ook tussen verschillende jaren optreden. **Figuur 1** presenteert de gewichtsverschillen op onze onderzoekerven van de broedsels in 2020 (hoog broedsucces) versus 2023 (laag broedsucces). De broedsels zijn daarbij ingedeeld naar het aantal jongen op de dag van ringen. Immers: hoe meer jongen in een nest, des te groter de concurrentie om het aangevoerde voedsel. Het gemiddelde gewicht van het zwaarste jong van elk broedsel verschilde niet significant tussen beide onderzoeksjaren (2020: 20,3 gr. $\pm$ 2,8; 2023: 20,6 gr. $\pm$ 2,3) [10]. De gemiddelde gewichtsverschillen binnen de broedsels daarentegen waren in 2023 voor alle broedselgroottes hoger dan in 2020. Ook was de spreiding van die gewichtsverschillen (de dunne strepen in figuur 1) in 2023 doorgaans groter dan in 2020. Samenvattend verschilden de resultaten van beide jaren werkelijk van elkaar: de gewichtsverschillen waren niet terug te voeren op toeval [11].

Om te illustreren waar dit verschil tussen jaren vooral in zit hebben we de gewichtsverschillen in vier categorieën verdeeld (**figuur 2**). In 2020 was 30,7% van de nestjongen meer dan 10% lichter dan de zwaarste nestgenoot tegen 39,1% in 2023. De klasse 10,1 - 20% verschilde maar een half procent in omvang tussen beide jaren. In 2020 was 4,8% van de nestjongen 20,1 - 30% lichter dan de zwaarste nestgenoot tegen 7,7% in 2023. In 2020 was 1,4% van de jongen meer dan 30% lichter dan de zwaarste nestgenoot; voor 2023 noteerden we 6,3%. Het verschil in jongenconditie tussen de jaren 2020 en 2023 werd dus vooral veroorzaakt door de toegenomen omvang van de 20,1-30% én de >30% klasse.

DISCUSSIE

Voor- en nadelen van broedstrategieën

Een Deense studie toonde aan dat de buitenste staartveren de man maken [13]: hoe langer deze veren en hoe groter de witte vlek erop, des te aantrekkelijker bleek zo'n man voor boerenzwaluwdames. Alleen had die aantrekkingskracht ook een keerzijde: langstaartige mannen investeerden doorgaans minder tijd en energie in het voeren van hun jongen. Speculerend: ze zijn waarschijnlijk voortdurend alert op andere geïnteresseerde dames. Ook polygame mannen, die gelijktijdig de sociale partner waren van meer dan één vrouw, droegen minder bij aan de voedselvoorziening en verdediging van elk van hun broedsels. Mannen met minder lange staartveren voerden hun jongen vaak beter. Maar mogelijk brengt zo'n man één of meer jongen van een andere man groot.

Consequenties verwantschapsonderzoek

Het onderzoek laat zien dat er de nodige buitenechtelijke jongen worden grootgebracht. Op zich was dat fenomeen ook al eerder waargenomen in o.a. Denemarken [13] en Tsjechië [14]. Maar de mate waarin de alternatieve broedstrategieën voorkomen varieerde nogal tussen de verschillende onderzoeken [12]. Er blijken meerdere mechanismes een rol te kunnen spelen. Een Tsjechische studie constateerde dat het aantal simultaan leggende boerenzwaluwvrouwtjes op een broedlocatie van invloed was op de kans dat een nestjong niet verwant was aan de voerende vrouw. Hoe hoger de mate van synchronie des te groter de kans op een 'gedumpt' ei in een nest (broedparasitisme) [14]. De leeftijd van de broedvogels speelde in een andere studie een belangrijke rol. Oudere vrouwtjes én oudere mannetjes paarden meer buitenechtelijk; jongere mannetjes werden vaker 'bedonderd' [15]. Maar ook de afstand tot de naastgelegen broedlocatie zou mee kunnen spelen. Op broedlocaties waar in de nabije omgeving nog meer boerenzwaluwparen broeden kan immers ook met een man of vrouw van elders worden gepaard. Gezien de actieradius van boerenzwaluwen in het broedseizoen (ca. 500 m) [12] wordt dat onwaarschijnlijk, wanneer de onderlinge afstand tussen broedlocaties meer dan een kilometer bedraagt.

Uit de West-Betuwsse gegevens van de pilot-verwantschapsstudie kunnen we de conclusie trekken dat de *lifetime reproduction* voor mannelijke boerenzwaluwen door het grote aandeel buitenechtelijke paringen alleen met een grote bandbreedte kan worden berekend. Omdat het percentage niet-met-de-voerende-vrouw verwante nestjongen veel lager ligt, lijkt een nauwkeurige berekening van de *lifetime reproduction* voor boerenzwaluw dames wel haalbaar. Daarvoor moeten we te weten zien te komen in welke mate quasi-broedparasitisme (een buitenechtelijke vrouw heeft gepaard met een man en een ei aan het legsel van zijn sociale vrouw toegevoegd) en broedparasitisme (aan een legsel toegevoegd ei van een buitenechtelijke vrouw én buitenechtelijke man) in de door ons gevolgde boerenzwaluwpopulaties voorkomen.

Het pilot-verwantschapsonderzoek (2021) riep zoveel vragen op dat de samenwerkende ringgroepen in 2022 en 2023 opnieuw donsveertjes verzameld hebben van vrijwel alle geringde boerenzwaluwjongen en de gevangen volwassen vogels. Analyse van die monsters kan een beter inzicht geven welke keuzes de door ons gevolgde boerenzwaluwvrouwtjes maken bij hun voortplanting. Een boerenzwaluwvrouw bepaalt immers of er al dan niet gepaard wordt. Voor die grootschalige DNA-analyse is echter wel de medewerking van een onderzoeksinstituting noodzakelijk, evenals een aanzienlijk bedrag om de laboratoriumkosten te financieren.

Goed gewicht = van levensbelang

De verkennende analyse van de conditiev verschillen tussen twee broedseizoenen met een hoog respectievelijk laag broedsucces laat significante verschillen zien. Een naar verhouding hoog gewicht en goede vleugelontwikkeling zijn in combinatie met de uitvliegdatum gekende indicatoren voor de kans van een vliegvlug geworden

Boerenzwaluwvrouwtje geel-groen/metaal gaat een van haar jongen een grote prooi voeren. Het is een mannetje van de plakker, een nachtvlindersoort. 7-8-2019, Kinderboerderij.

nestjong om het jaar erop als broedvogel terug te keren [12]. Hoe eerder in het broedseizoen jongen met een hoog gewicht uitvlogen, des te groter was de kans dat ze zich het volgende jaar als broedvogel wisten te vestigen. Het positieve effect van een relatief vroege uitvliegdatum geldt vooral voor jongen van tweede legsels [12]. In 2024 willen we verder aan de landelijke conditie-analyse van de boerenzwaluwjongen gaan werken. De uitkomst van die analyse zal weliswaar laten zien hoe het er met de conditie van nestjonge boerenzwaluwen in de West-Betuwe voorstaat ten opzichte van die in andere regio's, maar ons niet direct dichterbij de oorzaken van eventuele conditiev verschillen brengen.

Vooruitblik

Om meer zicht te krijgen op mogelijke oorzaken van het lagere aantal uitgevlogen jongen in onze regio zijn we daarom in 2022 en 2023 ook naar het voedsel gaan kijken. Je bent immers wat je eet. Boerenzwaluwjongen worden vaak gevoerd met onherkenbare 'propjes' insecten. Alleen grote jongen krijgen af en toe een herkenbare prooi van formaat aangereikt, zoals een nachtvlinder, juffer of zelfs een libel. Fotograferen of filmen van boerenzwaluwjongen die worden gevoerd kan daarom geen betrouwbare dieetgegevens opleveren. Dankzij een recente wetenschappelijke ontwikkeling kunnen we het vraagstuk letterlijk vanaf de andere kant benaderen: de poepzijde. Veel boerenzwaluwjongen poepen in de hand van de ringer. Wanneer je daar alert op bent kun je zo'n poepje in een gecodeerd buisje verzamelen. Uit deze poepmonsters kan in een laboratorium met *metabarcoding* (DNA) worden gedetermineerd wat voor insecten de nestjongen te eten hebben gekregen. De Rijksuniversiteit Groningen gaat de door ons verzamelde boerenzwaluwpoepmonsters (2022 en 2023) in het najaar van 2024 analyseren. We zijn erg benieuwd naar de uitkomsten. Er zijn poepjes verzameld van nestjongen uit broedlocaties vlak bij de Lek, waarvan de ouders doorgaans in de uiterwaarden foerageren, en van nestjongen waarvan de ouders in de stadsrand of in het buitengebied foerageren. Gaan we verschillen zien in het insectenmenu dat aan de jongen gevoerd werd? Kunnen we per erf misschien een relatie leggen met het aantal uitgevlogen jongen per broedpoging? De tijd zal het leren.

Uit poepjes van nestjonge boerenzwaluwen kunnen onderzoekers met metabarcoding (DNA) bepalen wat voor insecten ze gevoerd hebben gekregen. Boerenzwaluwouders voeren de poepjes van hun nestjongen af, totdat deze zelf over de nestrand kunnen poepen. Voor het dieetonderzoek komt het van pas dat nestjongen vaak in de hand van de ringer poepen. 10-7-2019, Kinderboerderij.

CONCLUSIES

Het verwantschapsonderzoek heeft laten zien dat boerenzwaluwmannen verschillende strategieën kennen om zich voort te planten: van volledig binnenechtelijk tot merendeels buitenechtelijk en polygaam. Er zijn ook boerenzwaluwvrouwtjes, die een ei in het nest van een andere vrouw 'dumpen'. De pilot-verwantschapsstudie liet grote verschillen tussen de erven zien. Daarom is de vraag of de boerenzwaluwen in ons werkgebied voldoende jongen tijdens hun leven produceren om de populatie in stand te houden alleen met een grotere steekproef over meerdere jaren te beantwoorden. Het voortplantingsgedrag roept echter ook vragen op: waarom kiezen vrouwtjes voor één of meer buitenechtelijke paringen? Hoe vaak kozen zij een 'pantoffelheld' als sociale én genetische partner, of combineerden ze die keuze met een 'snelle wip' met een 'hunk'? Kunnen we het aandeel buitenechtelijke jongen relateren aan de leeftijd van de ouders of de lengte van de buitenste staartpennen van de mannen? Kortom, vragen te over.

Niet alleen afgaande op het lage aantal uitgevlogen nestjongen maar ook op de gewichtsverschillen binnen broedsels lijkt de boerenzwaluwpopulatie van de West-Betuwe en de Vijfheerenlanden in elk geval de laatste jaren niet bepaald vitaal. Ervan uitgaande dat onze bevindingen representatief zijn voor de regio moeten zowel het aantal uitgevlogen nestjongen per gestart legsel als hun conditie de komende jaren flink verbeteren om de populatie in de West-Betuwe en aangrenzende Vijfheerenlanden in stand te houden.

Dankwoord

Onze dank gaat allereerst uit naar de erfbewoners, die ons gastvrijheid (koffie?) en medewerking verlenen. Naast de vaste hulp van Wim Stol konden we bij het veldwerk in 2023 rekenen op de assistentie van o.a. Annette van Berkel en Alexander, vrijwillig medewerker van de Kinderboerderij. Wender Bil opperde het idee om conditiever verschillen te analyseren door per nestjong het gewichtsverschil met het zwaarste jong uit elk broedsel te berekenen. Martin Poot deed de eerste inspirerende analyse naar de verschillen in jongenconditie bij de verschillende ringgroepen. Twee anonieme donateurs financierden het DNA-onderzoek 2021. Dankzij de bemiddeling van Henk van der Jeugd (Vogeltrekstation) voerden Martijn van der Sluijs en Christa Mateman van de vakgroep van Marcel Visser (NIOO) dit verwantschapsonderzoek uit. Marco van der Velde (RUG) hielp ons bij de verdere wetenschappelijke analyse daarvan. Het dieetonderzoek wordt uitgevoerd door Gerrit Potkamp en Yvonne Verkuil van de vakgroep van Christiaan Both (RUG). Annelies Visser bedanken we voor haar tekstadvies.

Eindnoten & Bronnen

- [1] Altenburg J. & Boudewijn T. 2024. Hoe vitaal is de boerenzwaluwpopulatie in de West-Betuwe en aangrenzende Vijfheerenlanden? Deel 1. *Hak-al* 2024/1: 8-12.
- [2] Spierenburg P. et al. 2023. Privéleven van de Boerenzwaluw onder het vergrootglas. *Limosa* 96/3: 119-129.
- [3] Gruebler M.U. et al. 2014. Equal nonbreeding period survival in adults and juveniles of a long-distant migrant bird. *Ecol. Evol.* 4: 756-765.
- [4a] Primmer C.R. et al. 1996 New Microsatellites from the Pied Flycatcher *Ficedula hypoleuca* and the Swallow *Hirundo rustica* *Genomes. Heredita* 124: 281-283.
- [4b] Tsyusko O. et al. 2007. Microsatellite markers isolated from barn swallows (*Hirundo rustica*). *Mol. Ecol. Notes* 7: 833 - 835.
- [5] Van den Brink B. 2011. Leeftijdenkaart Boerenzwaluw.
- [6] Het aantal uitgevlogen jongen per gestart broedsel is berekend met: Nienhuis J. et al. 2017. Digitale Nestkaart. Versie 5.6.3, juli 2017. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen. Optie: Mayfield-methode.
- [7] De verdeling van de grootte van de broedsels was niet verschillend tussen de jaren 2020 en 2023: $X^2 = 1,04$, $df = 7$, $p = 0,65$.
- [8] De gemiddelde leeftijd waarop de nestjongen werden geringd (en waarop het gewicht werd bepaald) verschilde niet tussen de onderzoeksjaren 2020 en 2023: $F(391, 276) = 1,041$ $p = 0,36$.
- [9] Bil W. 2023. Boerenzwaluw jaarverslag 2023. Onderzoek bij broedvogels in een aantal broedstallen in Zuidoost Fryslân. VRS Menork.
- [10] De variantie in het gewicht van het zwaarste jong van elk broedsel was niet verschillend tussen de jaren 2020 en 2023, wanneer de aanbevolen 'kans op toeval grenswaarde' van $p = 0,01$ voor de F-test wordt toegepast (Fowler J. & Cohen L., *BTO Guide* 22 p. 131): $F(98, 69) = 1,559$ $p = 0,03$.
- [11] De variantie in de procentuele gewichtsverschillen van de nestjongen ten opzichte van het zwaarste nestjong van elk broedsel was verschillend tussen beide onderzoeksjaren: $F(206, 292) = 2,247$ $p < 0,001$.
- [12] Turner A. 2006. *The Barn swallow*. T & A.D. Poyser, Londen.
- [13] Møller A.P. & Tegelström H. 1997. Extra-pair paternity and tail ornamentation in the barn swallow *Hirundo rustica*. *Beh. Ecol. Sociobiol.* 41: 353-360.
- [14] Petzelková A. et al. 2015. Brood parasitism and quasi-parasitism in the European barn swallow *Hirundo rustica*. *Beh. Ecol. Sociobiol.*: 69.
- [15] Michálková R. et al. 2019. Extra-pair paternity patterns in European barn swallows *Hirundo rustica* are best explained by male and female age rather than male ornamentation. *Beh. Ecol. Sociobiol.* 73: 119.
- [16] Kalinowski S., Taper M. & Marshall T. 2007. Revising how the computer program CERVUS accommodates genotyping error increases success in paternity assignment. *Mol. Ecol.* 16: 1099-1106.

De groep aan het speuren. Lionne van Drunen

Wie waren er mee? Maartje & Ewoud met kids, Jan Dirk, Pieta, Leo, Wim en Carla Rubers en ik, Lionne van Drunen.

Op de avond voor deze excursie meldde ik mij nog snel aan. Met mijn vriend – en tevens insectenzoekmaatje – in het buitenland, kinders bij hun vader en 26 graden en zon in de verwachting vond ik deze excursie een uitgelezen kans.

Meevaller & tegenvaller tegelijk

Op de parkeerplaats aldaar ontmoetten we elkaar en gingen op pad. En dat viel bijna direct heel erg mee en tegen tegelijk! Dit omdat we bijna direct een prachtig poserend kleine ijsvogelvlinder zagen, een belangrijke doelsoort van de excursie. En op hetzelfde moment werden we enorm geplaagd door andere insecten, namelijk heel veel muggen... Eén van de zoontjes van Maartje en Ewoud die in korte broek en T-shirt vooropging op zijn loopfietsje werd zo'n beetje geheel verorberd. Dit resulteerde natuurlijk in een hoop protest bij hem en helaas was dit de aanleiding voor Maartje en Ewoud om met kids rechtsomkeert te maken. Helaas een zeer korte excursie voor de excursieleiders.

Mooie redding

We vervolgden onze wandeling terwijl o.a. de grote dikkopjes, koevinkjes en nog meer ijsvogelvlinders ons om de oren vlogen. Toen redden Leo en Jan Dirk een vlinder uit een spinnenweb. Het was een eikenpage die eerst nog mooi bleef zitten op de hand van Leo. Ik had 'm nog nooit zo goed van dichtbij kunnen bekijken!

Indrukwekkende methodes

Wim en Carla Rubers voegden zich later toe aan de groep. Als grote liefhebber van kleine kruipende insecten was de naam van Wim bij mij al bekend door vele kleine keverwaarnemingen op waarneming.nl. Zijn aparte uitrusting met handschoenen, Tupperware bak, onkruidstekker en zuigbuis wekten gelijk mijn interesse.

Naarstig tikte hij met de stekker op de takken van bomen en struiken om ons heen en hield de Tupperware bak eronder voor het opvangen van beestjes. Zat er iets interessants bij dan zoog hij het op met de insectenzuigbuis om het later beter onder de loep te kunnen nemen. De handschoenen bleken ter bescherming voor de wat tere huid op zijn handen. Verder toverde hij later ook nog een zeef tevoorschijn die hij gebruikte om kleine beestjes uit strooisel en verpulverd dood hout te zeven. Dit ging dus even een stapje verder dan een vang/sleepnet of kloppen met een tak boven een omgekeerde paraplu!

Heideterrein vol pantserjuffers

Na even gerust te hebben op wat boomstammetjes verkenden we het heideterrein. Hier vonden we een lieveheersbeestje nabootsende rood struikhaantje en het zwermde er van de pantserjuffers. Ik deed m'n best om er één goed op de foto te zetten voor latere determinatie van de soort. Gelukkig maakte Jan Dirk er meer, want achteraf bleken het in ieder geval drie soorten te zijn: tang-, tengere en zwervende pantserjuffer. Eén bijzonder plekje dus.

Bosbesglanskapoentje

Zelf had ik deze dag een sleepnet mee. Die haalde ik door de vegetatie waar dat kon. Maar dat was niet op veel plekken. Op de weg door het bos zag ik hele stukken met bosbesstruiken. Dit maakte mij nieuwsgierig want op de Hoge Veluwe sleepte ik hieruit een zeldzaam lieveheersbeestje. Mijn net werd steeds paarser maar geen lieveheersbeestje te vinden. Totdat we bijna bij de auto waren zat er een klein kevertje in dat wel iets weg had van een lieveheersbeestje. Maar die sleepte ik niet uit de bosbessen. We zetten hem op de foto en Wim dacht dat het waarschijnlijk een zwamkever was. De avond na de excursie concludeerde zowel ik als Wim na nader onderzoek dat we toch het zeldzame beestje gevonden hadden: het bosbesglanskapoentje.

Al met al was dus een gezellige, leerzame en geslaagde insectenexcursie! 🐛

de Geelders – Boxtel

Kleine ijsvogelvlinders. Jan Dirk Buizer

Rood struikhaantje. Lionne van Drunen

*Eikenpage, gered uit spinnenweb.
Jan Dirk Buizer*

*Zwervende pantserjuffer.
Jan Dirk Buizer*

*Vrouwkje bosbesglanskapoentje, slechts 3,5 mm groot.
Lionne van Drunen*

Tengere pantserjuffer. Jan Dirk Buizer

Ik teken ervoor!

Bevroren in Kleur: Ijsvogel in Pastel

door Rebecca Engels

Ijsvogels zijn altijd een inspirerend onderwerp geweest voor velen. Hun levendige kleuren en sierlijke vormen trekken de aandacht, of ze nu rustig op een tak zitten of bliksemsnel over het water scheren. Voor mijn nieuwste tekening wilde ik een ijsvogel in een ongebruikelijke hoek vastleggen: een close-up om zo de kleinste details van deze prachtige vogel te laten zien.

Een unieke compositie

Voor deze tekening zocht ik naar een referentiefoto die precies paste bij mijn visie. Ik koos voor een ijsvogel die zijn snavel tussen zijn veren stak. Deze foto heb ik uitgesneden om er zo een close-up van te maken. Met deze compositie kon ik alle texturen en subtiele kleurvariaties van de ijsvogel vastleggen die ik wilde. Vogels tekenen is altijd een favoriet onderwerp van mij geweest, en dit werk gaf weer een leuke uitdaging.

Achtergrond en onderwerp samenvoegen

Zoals bij al mijn werken, begon ik met het opzetten van de achtergrond. Dit geeft me de controle over de randen van de vogel, waardoor ik de overgang tussen de achtergrond en het onderwerp vloeiend en precies kan tekenen. Door enkele millimeters van de achtergrond over het onderwerp heen te laten vallen, kan ik daarna met pastelpotloden over deze randen heen tekenen voor een naadloze afwerking.

De ijsvogel tekenen

De ijsvogel op de foto die ik als voorbeeld gebruikte, was prachtig verlicht. Daardoor kwamen de heldere kleuren van de veren echt goed tot hun recht. Het was wel een uitdaging om al die verschillende tinten blauw, oranje en wit precies zo weer te geven zoals ze zijn, vooral omdat elke veer zijn eigen richting en textuur heeft. Het kostte veel tijd en geduld om de juiste balans te vinden tussen kleur en vorm.

Wat altijd een van de leukste onderdelen is van een tekening, is het tekenen van het oog. Het had onverwachte tinten van donkerrood en bruin, en ik creëerde een subtiele highlight met een mix van lichtblauw, paars en wit. Die kleine kleurverschillen geven het oog echt die sprankelende, levensechte uitstraling. Alsof er een glans in het oog zit.

De laatste details toevoegen

Het afronden van een tekening is altijd spannend. Wanneer bepaal je dat het af is? In dit geval wilde ik vooral de veren op de voorgrond mooi uit laten komen. Allerlei tinten blauw heb ik hiervoor gebruikt. Door genoeg donkere kleuren toe te voegen lijken de veren op elkaar te liggen. Hierna kwamen nog twee oranje stukjes van de buik tevoorschijn. Door de contrasterende kleuren blauw en oranje kwam er nog meer diepte in de tekening. Ik was blij!

Kunstprints van de ijsvogel

Zoals altijd laat ik van mijn tekeningen professionele kunstprints maken. Deze prints zijn in een beperkte oplage van slechts 25 stuks beschikbaar. Deze tekening is onderdeel van mijn nieuwe collectie, waarin ik vogels vastleg in hun meest intieme momenten. Als je interesse hebt in een van deze prints, kun je die bestellen via mijn website. Ik kan ook een lijst op maat verzorgen, zodat je kunstwerk perfect in je interieur past.

Neem contact op via natureartbyrebecca@gmail.com voor meer informatie.. 🐦

De Vaas - deel 1

Koninginnenkruid

door Annette van Berkel

In 2023 heb ik tijdens de leden-voor-leden-avond in september een verhaal verteld over mijn belevenissen met bloemen op de vaas.

Het gaat om afgesnoeide, afgemaaide of verongelukte wilde bloemen die opgevangen worden in een vaas. Daar blijken sommige het wonderwel te doen. Ze blijven blijkbaar nectar en stuifmeel leveren want ze trekken flink wat bestuivers. En het leuke is dat je de vaas pal voor je neus op je tafel in de tuin of balkon kan zetten en al dat beestjesbezoek van dichtbij kan zien.

In een serie van vier artikeltjes/schrijfsels zal ik de belevenissen met enkele vazen met wilde bloemen met u delen. Dit is de eerste en deze is gevuld met koninginnenkruid. Koninginnenkruid doet het soms goed in mijn tuin en komt op de gekste plekken op. Een flinke plant had zich voor mijn tuinhek gevestigd. Geen punt: dan gebruiken we het hek gewoon een poos niet. Alleen moest er half september een ladder naar binnen om een hoognodige reparatie uit te voeren. Helaas voor het al haast uitgebloeide koninginnenkruid! De restjes die nog bloeiden kwamen in de vaas terecht.

Vlinders

De bloemen deden het er nog goed ook! De eerste bezoeker was een dagpauwoog! (foto 1) Deze vlinder was aan het opvetten voor de winter en peurde naar nectar in de vele bloemetjes van het koninginnenkruid. Dagpauwogen overwinteren als volwassen dier in schuurtjes, houthopen of zolders. Ook een atalanta (foto 2) kwam nectar drinken om met die energie verder naar het zuiden te vliegen.

Vliegen

Hoewel er vlinders op het koninginnenkruid komen zijn de hoofdgebruikers toch vliegen. Een pol van deze plant zoemt helemaal van de vliegen als je er langs loopt. Het minivaaspolletje trok ook de nodige. Prachtig is de groene vleesvlieg (foto 3) met zijn metallic groene kleur. Zij hebben nectar nodig als brandstof om te kunnen vliegen en dood organisch materiaal zoals dode dieren te kunnen zoeken om daar eitjes in te leggen. Hun larven doen zich te goed aan rottende resten en zijn belangrijke opruimers.

Ook erg leuk was een wenkvliegje (foto 4). Het diertje deed zijn naam eer aan door steeds met zijn vleugels op en neer te bewegen. Ook zij zijn van de opruimbrigade en leggen hun eitjes in rottend organisch materiaal zoals mest.

Bijvliegen

Het koninginnenkruid trok meerdere soorten bijvliegen. Blinde bijen (foto cover), kegelbijvliegen (foto 5) en puntbijvliegen maakten driftig gebruik van de bloemen. Bijvliegen zijn bruine zweefvliegen met wat gele tekening die op honingbijen lijken. Handig want vogels (en vaak ook mensen) denken dan vaak dat zij met een bij te maken hebben en laten ze met rust. Dit fenomeen: op een ander stekend insect lijken met het doel niet aangevallen worden door belagers heet mimicry. De genoemde bijvliegen leggen hun eieren in dood, rottend plantenmateriaal in natte milieus waar de larven micro-organismen eten.

Hommels

Omdat het al een eind in september was waren er nog maar weinig wilde bijen. Ik zag alleen een akkerhommelmanneling (foto 6) die nectar kwam drinken.

Het koninginnenkruid bloeide maar enkele dagen op de vaas maar voorzag in die tijd toch de nodige dieren van voedsel! 🐝

1

2

3

4

5

6

Huisjesslakken zijn er in soorten en maten

Driestreep huisjesslak

door Theo de Jong

De Afrikaanse reuzenslak (*Achatina fulicia*), die ook als huisdier wordt gehouden, kan wel 27 cm worden terwijl het in Nederland algemeen voorkomende dwergpuntje (*Punctum pygmaeum*) maximaal 1,4 mm groot wordt. Veelal zijn de huisjes van de slakken neutraal gekleurd, hoogstens met een streep- of vlekpatroon. Heel anders dus dan vogels en amfibieën die vaak wel opvallend gekleurd zijn, denk aan bijeneter of putter en pijlgifkikker.

Een uitzondering is de op de eilanden in de Stille Oceaan voorkomende huisjesslakkenfamilie *Achatinellidae* die vaak bont gekleurd zijn met gele, witte, rode en zwarte strepen, hoewel er ook binnen die familie egaal gekleurde soorten voorkomen. Binnen een familie kunnen soorten enorm verschillen. Maar binnen een soort zijn alle individuen ongeveer gelijk in uiterlijk en gewicht, hoewel er vaak wel verschillen zijn tussen de geslachten. Wel kunnen door manipulaties van de mens binnen een soort allerlei variaties ontstaan, denk daarbij bijvoorbeeld aan de verschillende kippen- en hondenrassen die we kennen of aan het bekende aquariumvisje de guppy.

Tweeslachtig

Bij de zwartgerande of gewone tuinslak (*Capaea nemoralis*), misschien wel de meest algemeen in Nederland voorkomende huisjesslak is dat anders. Zoals alle weekdieren zijn ze tweeslachtig, dus er is geen verschil tussen geslachten. Toch komen er, zonder inbreng van de mens, tal van kleurvariaties voor. Ze kunnen gele, bruine, soms roze of beige of bijna witte huisjes hebben, al dan niet egaal

gekleurd of met één of meerdere donkere strepen per winding en tot vijf strepen op de onderste winding. Soms zijn de strepen heel dik zodat de slak bijna zwart lijkt, soms zijn het slechts ijle lijntjes.

Klimaatverandering

Over het waarom van zo'n grote diversiteit tasten de deskundigen nog in het duister. Men vermoedt dat het wellicht veroorzaakt wordt door of een aanpassing is aan de klimaatverandering. Egale licht gekleurde slakkenhuisjes weerkaatsen het zonlicht veel beter en blijven dus koeler dan slakkenhuisjes met veel brede zwarte banden. Er wordt gesuggereerd dat exemplaren met veel banden, dus donkere huisjes, meer voorkomen op dichter begroeide donkere plaatsen en dat de minder gestreepte en egaal gekleurde slakken juist in lagere meer open begroeiingen als graslanden leven. Of dat inderdaad zo is, moet nog nader onderzocht worden.

Eigen tuin

Het grappige is wel dat je al die variaties gewoon in je eigen tuin tegen kan komen of die nu open of dicht begroeid is. Zo heb ik de

0 streep donker

0 streep licht

1 streep

2 streep

3 streep dik

5 streep

hier afgebeelde slakken allemaal in mijn eigen tuin gefotografeerd. En als je dat doet, kom je soms ook andere interessante slakken of resten ervan tegen. Op de laatste foto zie je een huisje dat zwaar gehavend is maar dat alweer aardig door de slak is opgeknapt. Dat doen ze door het afzetten van een kalkhoudende stof aan de binnenkant van het huisje, maar alleen als de beschadiging niet te groot is. Het dier op de foto is een uitzondering, meestal drogen slakken met een dergelijk grote beschadiging uit en sterven, maar dit exemplaar maakte het nog goed. 🐌

Herstellende slak

Constance

door Petra Ringenaldus

Sinds ik de vogelgeluiden beter onder de knie heb en mijn beenspieren weer doen wat ze moeten doen, ben ik weer veel vaker buiten te vinden. Daarbij combineer ik twee dingen die ik graag doe: fietsen en vogels kijken. Aanvankelijk heb ik allerlei rondjes van 20-30 km in de omgeving geprobeerd en lijstjes bijgehouden van wat ik zoal aan vogels aantrof. Meestal kwam ik dan op een aantal soorten tussen de 40 en 50 uit, veelal algemeen spul, maar ook op elk ritje wel 1 of 2 leuke krenten. Goed voor de conditie en voor de mentale gezondheid, want na een lange werkdag is het heerlijk om je hoofd bij leeg te maken en ik slaap er ook beter door.

Mariënwaerdse Dwarssteeg

kn. zw	krent	boompeper	kadon
gr. gans	turkluur	witte kwil	stearm
wilde eend	wulp	gele sanc	boomk
kruikend	kermeuw	higgenmus	boomk
kruikend	stommeuw	roodborst	elster
fruit	kl. meentmeuw	geel roodst	gans
aalstover	vadlet	roborap	kacuss
gr. zille	holandkuif	zanglijster	zw. kr.
bl. reiger	haudduif	merel	spreeu
oermeuw	Turkse ridel	tuinfluit	ringm.
br. kiet	stenuil	zwartkop	huism.
rode wouw	gierzwaluw	grasmus	vink
buizerd	ijsvogel	kleine kardinaal	...
spierwit	groene specht	spinknaanz	perho
horenvau	gr. beute specht	cetti	gans
boomvalk	veldkruis	spotvogel	opwe
waterhoen	okkerzwaluw	tijtjaf	rietg
maermeuw	boornswaluw	witvork	...
schotelmeuw	huisswaluw	geveeg	...
kleine pieper	graopieper	pimpel	...

De soortenlijst

Waar ik wel een beetje bang voor was: gaat het op een gegeven moment niet saai worden? Wat als je alle vogels die in Nederland of in je directe omgeving voorkomen nou allemaal hebt gezien, is het dan nog steeds leuk? Ik heb geen auto, dus mijn actieradius is vrij beperkt en de kans dat het daarmee saai wordt, is groot.

Tijd om de proef op de som te nemen dus. Juli is, zo heb ik vernomen, de saaiste maand om te gaan vogelen. Maar is dat wel zo? Ik had inmiddels een ideaal rondje gevonden: over de Lingebrug naar Buurmalsen, dan de Meersteeg, Ganzepanweg, het spoor over naar Leidsche Hoeven en dan via de Dwarssteeg en de Prinkel naar Mariënwaerd en over de Kloostersteeg en Appeldijk weer terug naar Geldermalsen. Een gevarieerde route van iets meer dan 20 km langs kale weilanden, korenvelden, water, lanen met bomen en struiken en bloeiende velden met struikjes en jonge boompjes waar de natuur lekker haar gang kan gaan. Tussen 8 en 19 juli heb ik dit rondje acht keer gefietst. Acht keer hetzelfde rondje, dat moet haast wel saai zijn... of toch niet?

De eerste keer viel me al gelijk iets op: bepaalde vogels die ik in het voorjaar overal zag of hoorde, waren nu nergens te bekennen. Naar een knobbelzwaan moest je goed zoeken. Grote zilverreigers: nient. Heggenmus, fitis en bosrietzanger die ik kortgeleden nog overal hoorde, hielden hun snavel. Tijdens de Big Day hadden we bij elke stop wel een koekoek, nu heb ik er niet één gehoord. Wel hoorde ik overal het gepiep van jonge vogels. Op pad dan maar, en kijken wat er nog wél te vinden is.

Boomvalk

Op dat eerste ritje had ik meteen al een boomvalk langs de Ganzepanweg (mijn eerste dit jaar!) en bij een veld vol bloemen, struikjes, riet en jonge boompjes tussen de Mariënwaerdse Dwarssteeg en de Driftsteeg viel ik met mijn neus in de boter. Daar hoorde ik voor

het eerst sinds lang een tuinfluit en er zat een sprinkhaanzanger keihard te zingen. Ik ben er eens een tijdje blijven luisteren, er zong van alles: grasmus, zwartkop, tijtjaf en... opeens vanuit een boom achter me een spotvogel! Ik kan het aantal keren dat ik die heb gehoord nog op twee handen tellen, maar het is altijd een feestje om deze meester-imitator te horen. In totaal kwam ik die avond op 48 soorten en daar was ik dik tevreden mee. Maar mij bevroop toch een beetje het gevoel dat het hierna wel snel minder leuk zou worden.

Weer de sprinkhaanzanger

De volgende avond ging ik toch weer op pad, precies hetzelfde rondje. Vanuit mijn ooghoek zag ik bij de sluis langs de Meersteeg een oranje/blauwe streep, en jawel: een ijsvogel! Altijd leuk, ik heb ze niet heel vaak tijdens mijn fietstochten. Door naar de Ganzepanweg, waar ik in een weiland langs het spoor eindelijk weer eens een behoorlijke groep Kieviten met jongen zag, en ook 3 wulpen! Schitterende vogels met hun bizar lange snavels en het was voor het eerst sinds lang dat ik ze weer eens zag. Bij de Driftsteeg zong nog steeds de sprinkhaanzanger samen met het gebruikelijke spul, maar verder helaas geen krenten daar. Door naar Mariënwaerd, waar ik in de Koeysteeg boomklevers hoorde en ze even later ook halverwege een dikke beuk mooi in de kijker had. Dat was ook alweer even gelukkig. In totaal had ik 49 soorten, waaronder een paar nieuwe voor mijn lijst voor dit rondje.

Zo heb ik deze route acht keer gefietst en echt geen avond was hetzelfde. Andere leuke ontdekkingen waren een boompeper die een paar avonden luidkeels zong vanuit een boom bij de Driftsteeg, een overvliegende appelvink op dezelfde plek, een paartje boomvalken langs een strook populieren haaks op de Prinkel, een baltende graspeper, een steenuil die lekker in de avondzon op

verandering

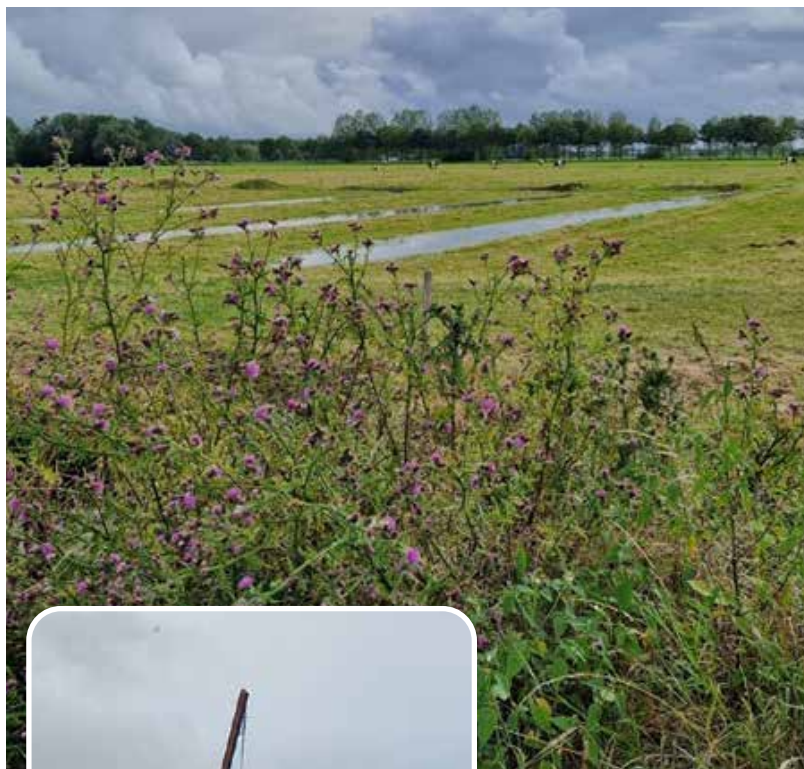

Driftsteeg

een schuur langs de Ganzepanweg zat en een veldleeuwerik die zich ver weg richting de Rijksstraatweg liet horen. Een minder leuke ontdekking waren de dode zwarte kraaien die een boer aan palen om zijn boomgaard had opgehangen, bedoeld om andere kraaien af te schrikken. Afschuwelijk. In totaal heb ik tijdens die acht rondjes zo'n 160 km afgelegd en 77 soorten vogels waargenomen, meestal rond de 50 per avond.

Zoeken naar gierzwaluwen

Naast de krenten die er op elk rondje wel waren, was het ook leuk om veranderingen op te merken in die kleine twee weken. In het begin van de periode kwam ik nog velden tegen waar gemengde groepen met gierzwaluwen, boerenzwaluwen en huiszwaluwen laag overheen scheerden op zoek naar insecten. Gisteren zag ik de groepen boerenzwaluwen en huiszwaluwen nog wel, maar heb ik echt moeten zoeken naar gierzwaluwen. Pas toen ik alweer bijna thuis was, scheerden er bij Tricht een paar luid kiiiiii-kriiii-end over mijn hoofd. Wellicht hebben ze zich de afgelopen dagen volgegeten en zijn ze zich al klaar aan het maken voor de reis naar Afrika. De laatste dagen is er langs de route ook veel gemaaid, misschien heeft dat er ook wat mee te maken. Dit maaien had ook een andere verandering tot gevolg: er stonden in de gemaaide velden overal ooievaars en blauwe reigers, op zoek naar lekkere hapjes. De eerste paar dagen moest ik echt speuren naar grote zilverreigers, maar gisteren stonden die op meerdere plaatsen in het gebied, soms in een groepje bij elkaar. En waar de eerste week de roodborsten nog volop parelden, hielden die zich de afgelopen dagen erg stil. Net als de Cetti's zanger die ik meestal langs de Appeldijk wel een keer hoor, maar nu al een ruime week nergens heb gevonden. De putters daarentegen waren niet te missen. Tijdens de Big Day hebben we er lang over gedaan om ze te vinden maar nu hoor je ze luid rinkelend opvliegen overal waar je langs bloeiende distels rijdt. Soms wel

De Prinkel

Dode kraai

irritant als je wat subtielere geluiden probeert te horen, maar ach.. het zijn kleurrijke, gezellige kwetteraars, dus vooruit maar. Er waren ook dingen die niet veranderden. De sprinkhaanzanger bij de Driftsteeg heeft me niet één avond in de steek gelaten. Langs de Ganzepanweg stond elke avond op exact dezelfde plek een blauwe reiger. En bij een veld langs de Prinkel zat een roodborsttapuit zich avond na avond te poetsen op exact dezelfde stengel langs een rand braamstruiken, alsof we dat zo afgesproken hadden. De boompieper die een aantal avonden op dezelfde plek zat, lijkt helaas weer gevlogen.

Niet saai

Een ding is duidelijk: voorlopig wordt het niet saai. Acht keer hetzelfde rondje in de saaiste tijd van het jaar leverde nog genoeg leuks op. Met op elk ritje toch een aantal verrassingen bleef het interessant. Daarnaast was het boeiend om de veranderingen waar te nemen gedurende de tijd, door veranderingen in de omgeving zoals maaien, door andere weersomstandigheden, door vogels die in de rui zijn en zich koest houden, door de broedperiode die voorbij is waardoor vogels weer terugkeren. Binnenkort vertrekken de gierzwaluwen weer, de eerste koekoeken hebben de tocht naar Afrika al gemaakt en daar komen dan straks weer andere soorten als kramsvogels, koperwieken en sijsjes voor in de plaats. Ik verheug me alweer op het najaar, als de najaarstrek in volle gang is en ook dan blijf ik mijn rondjes rijden, ben ik vast weer op de trektelpost te vinden en luister ik 's morgens en 's avonds wat er aan vogels over mijn tuin vliegt. Het is die constante verandering die het voor mij boeiend zal blijven houden. 🐦

De familie kneu

door Ellen Geleedst, fotografie Paul van Veen

De familie kneu had zich gevestigd in de struik pal naast het terrasje. Als er geen gasten waren in de vakantiewoning, was het natuurlijk een ideale plek. Een lekker dichte struik aan de rand van een wekje en even verderop een bosperceel; het was er veilig en er waren volop zaden te vinden. Maar als er gasten waren, dan stond de struik pal tegen de barbecue aan (in Duitsland notabene, waar het levensmotto schijnt te zijn: "Een dag niet gegrild is een dag niet geleefd.") en op anderhalve meter van de eettafel onder het afdakje. Dan zaten er voortdurend mensen in een straal van enkele meters om het nest heen.

Aardige gasten

Vanaf eind juli waren wij drieën die gasten, wel twee weken lang. De jongen waren al uit het ei en lieten voortdurend van zich horen. De eerste uren na onze aankomst keken vader en moeder kneu even de kat uit de boom. Ze aarzelden net wat langer met hun snavel vol zaadjes op een tak of dak in de buurt. Maar al gauw werd eendrachtig besloten dat wij aardige gasten waren en derhalve niet gevaarlijk. Daarop kon het voeren weer met de normale efficiëntie worden hervat.

Zo kwam het dus, dat wij bij elke maaltijd en elk moment van ontspanning op het terrasje de familie kneu konden volgen. In die eerste week konden we het piepen van de jongen in volume horen toenemen. En aan het begin van de tweede week was het opeens stil. Heel erg stil. Blijkbaar op een moment dat wij niet in de buurt waren, hadden de puberkneutjes besloten dat de tijd rijp was om het nest te verlaten. Ze bleven zelfs niet meer in de buurt rondhangen. Vanaf dat moment hebben we geen kneu meer gezien.

Prachtige mannetjes

Het was wel heel leuk om deze familie zo te kunnen volgen. En hoevel we aardige gasten waren en geen vlieg kwaad deden, werd er wel volop op ze geloerd en dan speciaal op het mannetje. Met een fotocamera wel te verstaan. Paul heeft op verschillende avonden klaar gezeten met zijn toestel om precies op het juiste moment toe te kunnen slaan. Hij wachtte op een moment dat het licht iets zachter werd, zodat het bos op de achtergrond donker zou zijn. En dan wilde hij vader kneu graag zien zitten op een van de losse takjes die bovenuit de struik staken. Op zekere avond is het dan gelukt, precies op de voorkeurstak van de fotograaf. Wat een plaatje weer! De kneu is dan ook een prachtige vogel. Vooral het mannetje met zijn rode petje en rode borst. Je zou denken dat hij onmiskenbaar moet zijn. Maar een akelige speling van het lot heeft nog meer vogels voor ons bedacht waarvan de mannetjes rood op de kop en borst hebben (de grote en kleine barmstijfs bijvoorbeeld). Maar de bruine rug maakt hem toch wel herkenbaar als je even de gelegenheid krijgt om hem rustig te bekijken.

Geknutter

De kneu broedt rondom Culemborg, al zijn ze in die tijd natuurlijk druk met het verzorgen van hun jongen. Na de broedtijd kun je ze in flinke groepen zien rondtrekken in bijvoorbeeld de uiterwaarden, vaak met putters en een enkele keer met wat groenlingen erbij. In die kneu-putter-praatgroepen kwetteren ze er op los terwijl er gezellig samen naar distelzaadjes wordt gezocht. De wetenschappelijke naam van de kneu is '*Carduelis Cannabina*'. Dat kan vertaald worden met 'op distel en hennep voorkomende vogel' en dat klopt

dus prachtig met dat gedrag zojuist beschreven.

Maar onze Nederlandse naam 'kneu' is niet afgeleid van de distels; zijn vrolijke metgezel de putter heette vroeger wel 'distelvink'. Ook komt 'kneu' niet van die mooie rode kleur van de mannetjes op pet en borst. Het heeft alles te maken met het geluid.

Op de site van de vogelbescherming wordt het geluid omschreven als 'geknutter'. Mijn favoriete boek over de verklaring van vogelnamen (van H. Blok en H. ter Stege) noemt het 'kneuteren' en verklaart dat als 'kwinkeleren, ook stotend kwelen'. Altijd lastig om geluid in taal te vangen, maar ik denk dat we bij deze verzameling woorden wel een idee hebben van zijn geluid. Anders biedt de website van de vogelbescherming wederom uitkomst. Daar kun je zijn geluidje makkelijk opzoeken (en dan gelijk ook kijken met welke andere vogels hij te verwarren zou kunnen zijn).

Heikneuter

Onze taal kent ook het woord 'heikneuter'. Dat wil zoveel zeggen als een lomp, boers persoon en is bepaald geen compliment. Hoe zit dat dan precies; is onze prachtige vogel vernoemd naar een lomp iemand, of is een onbehouwen pummel vernoemd naar de vogel? Spurend op internet heb ik het antwoord op die vraag gevonden. In de middeleeuwen waren grote delen van Brabant een nog grotendeels onontgonnen landelijk gebied met veel heide. De kneu voelde zich daar prima thuis en werd door de Brabanders 'heikneuter' genoemd; een babbelende vogel op de heide.

In Twente noemde men diezelfde vogel in een vergelijkbaar biotoop trouwens 'tukker', ook al vanwege zijn geluidje. In sommige streken werd dat 'heedtukker' (heide-), 'danntukker' (dennen-) of 'rooitukker' (vanwege de kleur, uiteraard).

In beide delen van Nederland zijn 'tukker' en 'heikneuter' dus begonnen als namen voor de vogel, zonder negatieve bijklank. 'Tukker' groeide begin twintigste eeuw uit tot een soort geuzennaam voor mensen uit Twente en heeft vooral een positieve associatie. In Brabant werd een boer met een kleine boerderij, vaak in armere heidegebieden, een heikneuter genoemd. Dat groeide langzamerhand in de vorige eeuw uit tot een persoon die zich lomp en onbeleefd gedraagt. Niks geuzennaam dus; het werd veel meer een belediging.

Denkend aan de prachtige vogel met zijn gezellige gebabbel opteer ik toch voor de geuzennaam. En ik ben zelf tenslotte een vrouw die graag praat en mijn collega's met mij (bijna allemaal vrouwen). Die laatste donderdag van de zomervakantie komen we voor het eerst weer allemaal bij elkaar en is de ruimte vol gebabbel en gekwebbel. Maar dit jaar zal ik dan niet denken: "Wat een kippenhok"; maar: "Wat een stelletje Tukkers bij elkaar!"

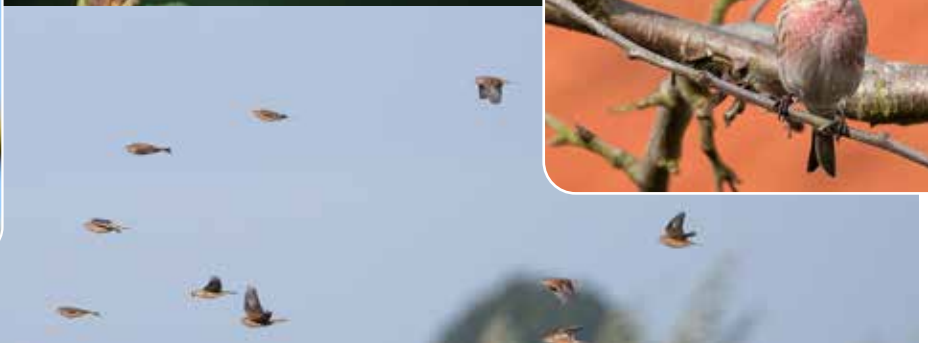
*Mannetje kneu
op de juiste plek*

Juveniele kneu

Grote barmsijs

Groep kneuen in het najaar

De struik van de familie kneu

Aha, op die manier!

Het verhaal achter de foto **Kleine, kruipende beestjes**

Foto 1

door Lionne van Drunen

Van jongs af aan trekken kleine kruipende beestjes mijn aandacht. De laatste 5 jaar besteed ik hier meer aandacht aan en inmiddels noem ik het mijn hobby. Met mijn Olympus Touch TG-5 worden nog zoveel meer details zichtbaar waardoor ik nog meer geniet!

Toen ik te horen kreeg dat de Olympus Touch een camera met hele goede macrofuncties was, vroeg ik direct de op dat moment nieuwste versie voor mijn verjaardag. Deze is vooral geschikt voor het van dichtbij fotograferen van details, dus je moet er wel dichtbij in de buurt kunnen komen. Voor een libel op afstand werkt echt niet, maar voor de kruipende beestjes als wantsen en kevers lukt dit dichterbij best aardig. Lieveheersbeestjes is de groep kevers waar ik steeds meer naar ben gaan kijken. En daarin ontdek ik steeds meer, mede met hulp van de foto's die ik maak. Ik leer welke soorten het zijn (ook hele kleine), hun voedsel, hun gedrag en natuurlijk de details van hun uiterlijk. Ik koos voor foto 1 omdat hierop goed een aantal details zichtbaar zijn. Dit is een lieveheersbeestje waarvan ik er veel vond in Tanzania (de naam heb ik nog niet kunnen achterhalen). Dit beige beestje is ongeveer 0,75x zo groot als een zevenstippelig lieveheersbeestje. De foto laat zien dat dit beestje heel behaard is en blad eet. In ons landje staan zijn ze bekend om het eten van bladluizen en zijn de meeste soorten onbehaard/glimmend. In Tanzania vond ik in totaal in ieder geval 12 soorten waarvan zeker 8 soorten planteters zijn! De meeste waren te vinden op zachte bladeren van ranken. Die speurde ik dus overal af, ook als we tijdens onze safari met leeuwen, giraffen en olifanten heel even uit de jeep mochten. – We hadden onze gidsen ook enthousiast gemaakt voor het bekijken van kleine-

re beestjes (zie foto 2), want normaal mag je nooit de jeep uit. – Met gevaar voor eigen leven vond ik dus het beestje op foto 3, met zijn opmerkelijke soort van vierkante patroon. Ook etend van het blad. De naam van het beestje heb ik na wat speurwerk ook nog niet helemaal boven tafel gekregen.

Ook in Nederland hebben we een paar plantetende lieveheersbeestjes, namelijk het heggeranklieveheersbeestje, het ongevleugeld lieveheersbeestje en het vierentwintigstippelig lieveheersbeestje. Alle drie zijn ze zeldzaam. De eerste zette ik in Wageningen uitgebreid op de foto, zie foto 4 en 5. Je kunt wel raden wat deze soort eet, heggenrank. De tweede soort eet vooral rietgras en verspreidt zich niet zo makkelijk gezien deze soort niet kan vliegen. De derde soort, het vierentwintigstippelig lieveheersbeestje wordt in Nederland vooral gevonden op dagkoekoeksbloem en zeepkruid. In het buitenland heb ik deze op meerdere plekken ook gevonden op de plant brave hendrik. Al vind ik de larven van dit beestje er nou niet bepaald braaf uit zien. Op foto 6 is te zien dat deze zo uit een horrorfilm kan zijn gekropen!

Je merkt het al ik ben nog lang niet uitgespeeld met mijn camera en lieveheersbeestjes waar dan ook!

Nog wat technisch informatie

De Olympus Touch is nog steeds verkrijgbaar, maar inmiddels is TG-7 denk ik de nieuwste versie. Degene die ik heb (TG-5) is schokbestendig en waterproof (je kunt echt onder water mee fotograferen). Hij heeft vier macrofuncties: microscoop, focusstapelning, focus bracketing en microscoopbediening. Eigenlijk gebruik ik voornamelijk de twee microscoopfuncties. Soms met flits of met de zaklampfunctie. Bij de fotobijdrachten heb ik de instellingen van de foto's toegevoegd. 🐞

Links foto 2, onder foto 3

Links foto 4, onder foto 5 en 6

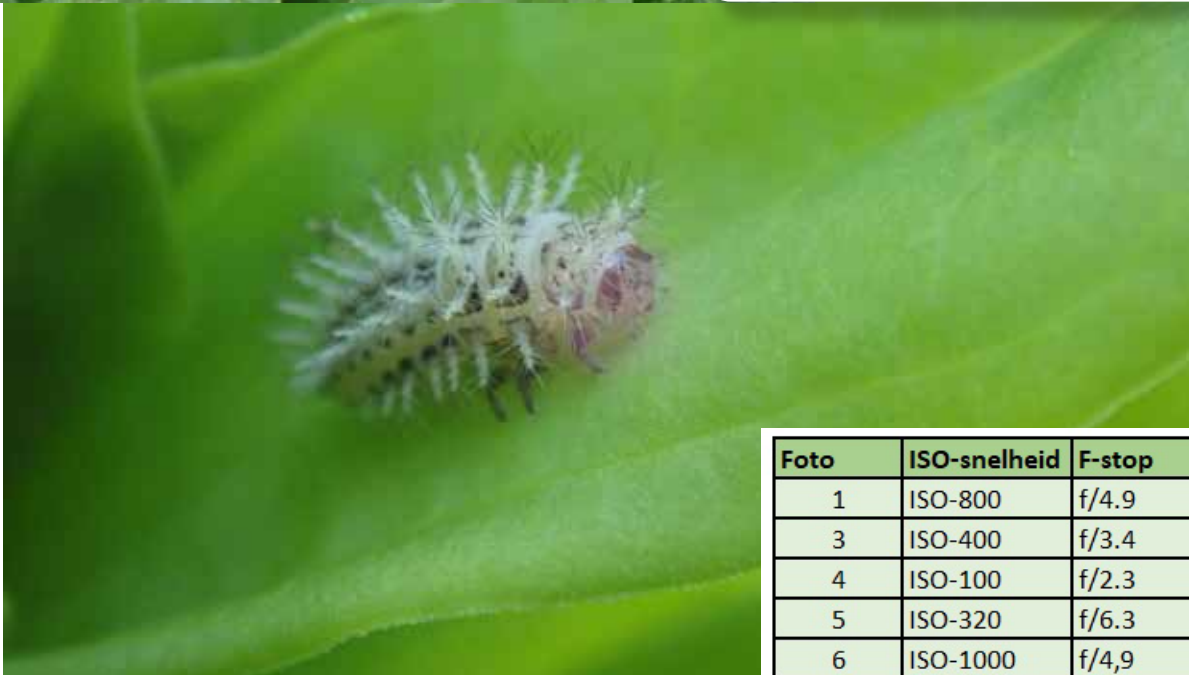

Foto	ISO-snelheid	F-stop	Belichtingstijd
1	ISO-800	f/4.9	1/125 sec
3	ISO-400	f/3.4	1/200 sec
4	ISO-100	f/2.3	1/200 sec
5	ISO-320	f/6.3	1/400 sec
6	ISO-1000	f/4,9	1/100 sec

Peter Vos als inspirator

door Eric van Grieken

Al op de middelbare school was ik onder de indruk geraakt van de illustraties van de Utrechtse tekenaar Peter Vos. Die fijne en ogenschijnlijk losse lijnvoering met een heel dun pennetje had een enorme zeggingskracht. Maar ook zijn onderwerpen, met name de vogels, inspireerden me. Je zou bijna kunnen zeggen dat ik door hem en door zijn bezieling bij de NVWC terecht ben gekomen.

Ik raakte met hem bevriend en ging regelmatig vanuit Kortenhoef naar de Springweg in Utrecht. Daar zat hij altijd te tekenen, met een sjekkie in zijn mond en een fijn penseeltje of tekenpennetje in zijn hand.

In 1968 ging ik naar de kunstacademie in Amsterdam. En omdat hij altijd schetsjes maakte in dummy's leek mij dat ook spannend om te doen.

Een dummy is een voorbeeldexemplaar van een boek, met het omslag, de titelpagina en enkele tekstpagina's al voorgedrukt, maar verder alle bladzijden blanco. Het beroemde boek *De 100 Reigers* van Peter Vos heeft hij in 1962 als dummy helemaal vol getekend en cadeau gedaan aan zijn toenmalige 'verloofde', de Blaricumse dichteres Fritzy ten Harmsen van der Beek. Het is later in boekvorm verschenen bij uitgeverij Thomas Rap.

Ik vroeg of hij wellicht een dummy over had voor mij, zodat ik er ook wat in kon schetsen.

Natuurlijk had hij dat. Hij gaf me er een en voegde er verontschuldigend aan toe: 'Ik hoop dat je het niet erg vindt, maar ik heb er zelf ook al wat in gekrabbeld.'

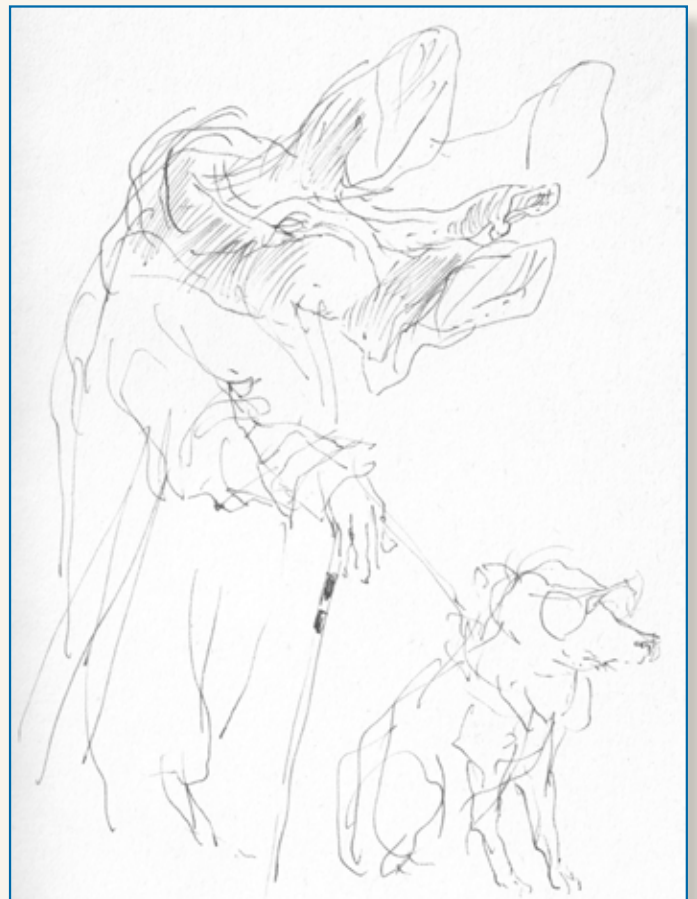
Een aantal van de krabbels uit die dummy staan hierbij afgebeeld. Hij begint het boek met schetsen van de Minotauros, half stier half mens. Daarna de vogels met mensenlichaam, struisvogels, ibissen, valkjes, uiltjes, een hop. Vervolgens enkele katten met mensenlichaam. Tenslotte de blindengeleidehond als opening van een hoofdstuk beroepen, zoals minister, lijstenmaker, drukker, belastingambtenaar, museumdirecteur ... Maar die zijn er allemaal nooit meer gekomen, want de dummy ging naar mij.

En overbodig te zeggen dat ik er nooit een krabbel in heb durven zetten. 🐦

*Minotauros,
half stier half mens*

De blindengeleide hond

Daarom Belevenissen

Van voorlopig geredde bever tot dé sticker die dierenlevens redt

door Gabrielle van Appeldoorn,

In deze rubriek neem ik je mee naar de dagelijkse gang van zaken bij Dierenambulance Vianen e.o. Deze keer volg ik twee zaken wat uitgebreider. Daarnaast besteed ik o.a. ook aandacht aan de nieuwe huis- en hobbydierenlijst die op 1 juli 2024 van kracht is geworden en een nieuwe samenwerking met het Nationaal Drone Team.

Bever voorlopig gered dankzij oplettende voorbijganger

Tijdens het uitlaten van zijn hond zag Michel een bever die zich onnatuurlijk voortbewoog. Gelukkig twijfelde hij niet en belde hij direct met onze meldkamer. Daar de bever op een strekdam lag onderaan de dijk besloot de centralist direct twee ambulances in te zetten. Aangekomen in Langerak was het maar goed dat Michel op ons gewacht had want de bever had zich helemaal in het riet verscholen. Op het Honk in Culemborg was de OK al in orde gebracht. Bij controle door de dierenarts bleek de bever maar liefst 12 snijwonden te hebben waarschijnlijk veroorzaakt door de schroef van een speedboot. Maar het ergste was nog dat er al maden in de wonden zaten, dus spoed was geboden.

Door de nauwe samenwerking met vogel- en zoogdierenopvang De Toevlucht in Amsterdam was bekend dat er behandeld moest worden met pure lavendelolie. Na het scheren rond de wonden kon de dierenarts beginnen met het reinigen van de wonden en dat was een hele kluit. Na alle wonden te hebben uitgespoeld met de lavendelolie, ontsmet met Betadine en ingespoten te hebben met blauw spray was de bever klaar voor transport naar Amsterdam. Daar veraste de bever iedereen door zelfstandig uit haar bench te lopen en direct op zoek te gaan waar ze haar nieuwe verblijf kon verlaten. Die vlieger gaat echter voorlopig niet op want ze moet meerdere keren per dag gecontroleerd worden of er geen nieuwe maden komen en ze zal een poosje op antibiotica en pijnstilling moeten.

Twee weken later is er nog een keer contact geweest met De Toevlucht. Het gaat goed met de bever. De achterpoot geeft nog wel wat reden tot zorg maar in het algemeen gaat ze vooruit. De antibiotica lijkt aan te slaan en de pijnstilling doet zijn werk goed. De maden zijn weg gebleven en eten doet ze ook goed. Nu verder aansterken en herstellen en dan hopelijk weer terug naar de natuur.

De bever liep zelfstandig de bench uit.

Op de brancard werd de bever naar boven gebracht.

Het reinigen en schoonmaken van de wonden was een hele kluit.

Helaas geen eind goed, al goed

Na een maand zag het ernaar uit dat de bever teruggezet kon worden in de natuur. De dierenarts wilde toch nog een MRI-scan maken van de achterpoot. Daar bleek een grote tumor te zitten met uitzaaiingen. Helaas geen optie om de bever terug te plaatsen in de natuur, daar zou ze niet kunnen overleven.

Dierenambulance van een centralist

Dieren op de huis- en hobbydierenlijst

Nieuwe huis- en hobbydierenlijst!

Vanaf 1 juli 2024 mag je alleen zoogdieren houden die op de huis- en hobbydierenlijst staan. Heb je na die datum een zoogdier dat niet op de lijst staat dan moet je kunnen bewijzen dat je het dier voor die tijd al had. Dit kan je bijvoorbeeld doen met een aankoopbewijs, dierenpaspoort of rekening van de dierenarts. Het moet duidelijk zijn dat het om jouw dier gaat.

Het dier mag dan bij je blijven tot het dood gaat. Het dier mag je uiteraard niet dumpen in de natuur en vanaf genoemde datum mag je er ook niet meer mee fokken.

Wil je weten welke dieren er op de lijst staan of wil je meer informatie? Kijk dan op de website van de Dierenwelzijn huis- en hobbydieren | Dierenwelzijn | Rijksoverheid.nl

Op zoek naar een ontsnapte serval in Lexmond

In Lexmond (Utrecht) was op een zaterdag rond 8 uur een serval van 1 jaar ontsnapt. Het katachtige roofdier is heel schuw en er zijn enkele zichtmeldingen gedaan. Dierenambulance Vianen is samen met de politie en andere hulpdiensten op zoek gegaan naar het dier.

's Avonds om 19.00 uur is de serval (Nala) gevangen in een speciale vangkooi. Toen ontstond er wel een lastige situatie: waar moest de serval naartoe? De Rijksoverheid wilde niet overgaan tot inbeslagname en suggereerde Nala te laten inslapen. Dit leidde tot grote verontwaardiging bij het personeel van de Dierenambulance.

*Bij het RVO in Den Haag
Rechts Nala heet nu Noa, bij Stichting AAP.*

Na het weekend zijn diverse dierenhulporganisaties naar Den Haag gereden om bij de RVO te protesteren. Na enige tijd wachten mochten twee vertegenwoordigers naar binnen voor een goed gesprek met de directeur. De zorgen werden overgebracht en er kwam de belofte dat er ook daadwerkelijk naar gekeken gaat worden. Voor Nala leek er helaas geen directe oplossing te zijn. Dat was moeilijk te verkroppen en er werd besloten toch te blijven bellen. En dat had effect. We kregen de melding: "Je moet nu gaan rijden naar Almere want Nala mag naar AAP!"

Ondanks de forse wachtlijst voor servals besloot Stichting AAP alles op alles te zetten om plek maken voor de serval. Het alternatief, een gezonde serval laten inslapen, is ook wat hen betreft geen optie.

Update!

Sinds eind juli is de nieuwsgierige jonge serval – ze heet nu Noa – bij Stichting AAP, waar ze de eerste zes weken in quarantaine zit en veel bij het raam te vinden is. Ze kijkt graag naar buiten om alles goed in de gaten te houden. Je ziet dat ze wel gewend is aan mensen. Ze eet gelukkig goed en is erg speels.

Er wordt nog naar een permanent onderkomen voor haar gezocht, bijvoorbeeld in een dierentuin in Europa.

Nieuwe partnersamenwerking met Nationaal Drone Team (NDT)

Na een training van NDT op het Honk volgde nader overleg en dat heeft geresulteerd in een samenwerking met het prachtige team van NDT.

De Dierenambulance wilde eerst nog zelf een droneteam opzetten maar kwam er al vrij snel achter dat dat een zeer kostbare geschiedenis zou worden. En omdat er nog heel veel plannen zijn voor het Culemborgse, is na overleg met diverse partijen besloten tot aansluiting bij het NDT.

Met meer dan 150 aangesloten dronepiloten en een zeer goede organisatie biedt het NDT een goede mogelijkheid om de dienstverlening uit te breiden.

Bij zoekacties naar honden, katten maar bijvoorbeeld ook naar reekalfjes kan nu dus naast Bokal Speurhonden ook het NDT ingezet worden.

Ontzorgen gemeenten in het werkgebied

Dierenambulance Vianen werkt met pakketten om gemeenten te ontzorgen in het kader van dierenwelzijn. Er is een calamiteiten-team dat bestaat uit stressbestendige vrijwilligers die in geval van een grote actie of calamiteit kunnen worden ingezet. Ze rijden met vijf ambulances waarop ook zuurstof aanwezig is zodat dieren in nood direct al zuurstof toegediend kunnen krijgen.

Voor de vrijwilligers worden jaarlijks interne cursussen georganiseerd waarvan een aantal verplicht is.

Opleiding en praktijkles

Dé sticker die dierenlevens redt!

Je denkt er liever niet aan, maar stel je eens voor dat je even weg bent en er bij jou thuis brand uitbreekt. Je dieren zitten in de val en kunnen nergens heen. Met deze sticker, die je plakt in je meterkast en op je voor- en achterdeur, laat je hulpdiensten weten dat er mogelijk huisdieren aanwezig zijn. Vraag de sticker vandaag nog aan en plak 'm op! dier.nu/hulpdiensten-sticker-onmisbaar-voor-huisdiereigenaren.

Maak van je dier geen asielzoeker

Ten onrechte gaan veel huisdierbezitters er vanuit dat de dierenarts die het huisdier chipt ook zorgt voor de registratie. Dit is echter lang niet altijd het geval. Het is dus belangrijk dat huisdiereigenaren er voor zorgen dat de adresgegevens in de databank up-to-date blijven. 'Identificeren, registreren en controleren' is dan ook het advies.

Dierenambulance Vianen (DAV) levert in de gemeenten Vijfheerenlanden, Culemborg, Gorinchem, Molenlanden en Hardinxveld-Giessendam 24/7 eerste hulp aan zieke en gewonde huisdieren en inheemse (wilde) dieren. Zij rijden voor alle overleden dieren, dus ook voor vogels, egels, zwanen, slangen, schildpadden etc. Die worden tussen 08.00 en 22.00 uur opgehaald. 🐾

Hak-al is een uitgave van de Natuur- en Vogelwacht Culemborg en wordt gratis onder haar leden verspreid.

NATUUR- EN VOGELWACHT CULEMBORG (NVWC)

Steenovenslaan 20
4101 AM Culemborg
Triodosbank: NL53TRIO 0781 404 312
KvK Tiel : 40156764
e-mail : post@nvwc.nl
website: www.nvwc.nl
NVWC op Twitter: @NVWCulemborg

ISSN 2950-6204

ANBI

(Algemeen Nut Beogende Instelling)
De NVWC is een ANBI-instelling:
een gift aan de NVWC is aftrekbaar van het
belastbaar inkomen.

REDACTIE

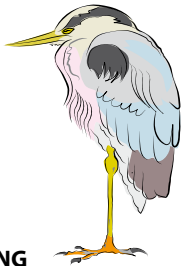
Hoofdredacteur: Louis van Oort
Gabrielle van Appeldoorn
Berry Lucas
Vormgeving: Eric van Grieken
hakalopmaak@gmail.com

OVERIGE ILLUSTRATIES

Eric van Grieken

DRUK

BladNL
Oplage: 425 exemplaren

VRAGEN OVER BEZORGING

Johan de Kruif 0345 - 515 767
Distributie:
Joke Andringa, Marten Batterink,
Ans van den Berg, Yme Jan en Jaaike Bosma,
Jan Dirk Buizer en Mirjam Melman,
Carolien Duivenvoorde, Jannus Geleedst,
Marga Gerards, Jurgen Geven, Gerdit Greve,
Caroline van der Laan, Jeroen en Jhemila
van Leeuwen, Yvonne Jakobs-Lommers,
Leo van der Kooij, Annemarie Roelink,
Wim en Carla Rubers, Winny Verdouw,
Marja ten Voorde, Harry van de Warenburg,
Frans Waroux

Overname van artikelen, tabellen en schema's
is alleen toegestaan met de volgende bron-
vermelding. "Bron: Hak-al 03-2024, Natuur- en
Vogelwacht Culemborg." Overname van foto's
of illustraties is zonder toestemming van de
fotograaf of illustrator niet toegestaan.
De redactie behoudt zich het recht voor
aangeleverde artikelen in te korten, aan te
passen, niet te plaatsen en aangeleverde
afbeeldingen niet op te nemen.

www.nvwc.nl

BESTUUR

Contact opnemen met bestuur kan door te
mailen naar bestuur@nvwc.nl of te bellen.

Kars Veling (voorzitter)

0345 - 531 689

Martin Heerschop (secretaris)

0345 - 520 380

Johan de Kruif (penningmeester)

0345 - 515 767

Gijsje van Ingen

nvwc.vaningen@gmail.com

Theo de Jong

0345 - 519 946

Emmie Nuijen

enuijen@xs4all.nl

Ruud Post

VERTROUWENSPERSOON

Carolien Duivenvoorde
carolienduivenvoorde@pscd.nl
0345 - 505 423

INSECTENWERKGROEP

Kars Veling
0345 - 531 689
insectencoor@nvwc.nl

JEUGDGROEP

Maartje van der Ploeg
06 - 10 75 98 66
Ewoud van der Ploeg
06 - 28 06 36 81
jeugdcoor@nvwc.nl

KNOTWERKGROEP

Harry van de Warenburg
06 - 44 70 47 54
knotcoor@nvwc.nl

LEZINGEN EN CURSUSSEN

Annette van Berkel
0345 - 531 689
lezingcoor@nvwc.nl

NESTKASTWERKGROEP

Harry van Warenburg
Gerrit van Utrecht
nestkastcoor@nvwc.nl

PLANTENWERKGROEP

Bram Schenkeveld
bramschenkeveld@gmail.com

TUIN- EN KLUSWERKGROEP

Frans Waroux
0345 - 515 393
kluscoor@nvwc.nl

VOGELWERKGROEP

Gerrit-Jan Klop
06 - 51 14 86 42

ZOOGDIERENWERKGROEP

Jurgen Geven
0345 - 533 756
zoogdierencoor@nvwc.nl

VRAGEN OVER INSECTEN

Annette van Berkel
0345 - 531 689
lezingcoor@nvwc.nl
Ewoud van der Ploeg
Agrius_convulvuli@hotmail.com
Maartje van der Ploeg
peetmaartje@hotmail.com

Alleen al voor die vier schitterende Hak-als per jaar zou je lid worden!

Ontdekken, beschermen, genieten!

Leden van de Natuur- en Vogelwacht Culemborg zijn graag met de natuur bezig. Al die enthousiaste leden zorgen voor gezelligheid en een goede samenwerking, voor het goede doel en zeker voor een inspirerende vereniging.

Wij zijn allemaal vrijwilligers en organiseren activiteiten die openstaan voor iedereen, dus ook voor niet-leden. Lezingen, excursies of natuurwandelingen bijvoorbeeld. Op onze website staan de jaarkalenders voor de senioren en voor de jeugd. Behalve de activiteiten op de twee kalenders, organiseren de werkgroepen ook diverse eigen activiteiten.

Lid worden?

Vul het aanmeldingsformulier in op onze website: www.nvwc.nl.

Wat krijg je voor je lidmaatschap?

Vier keer per jaar het schitterende verenigingsblad de Hak-al. Aankondigingen van alle activiteiten via de maandelijkse e-mailnieuwsbrief Tsjie! Mogelijkheid om deel te nemen aan alle activiteiten. Lid worden van een of meer werkgroepen. Stemrecht, je kunt dus meebeslissen over het beleid van de NVWC.

Jubileum Special

*Blauwe reiger, met dank aan
Raymond Harris Ching*

In maart 2025 bestaat de NVWC 50 jaar!

Dat willen we als redactie van de Hak-al natuurlijk niet ongemerkt voorbij laten gaan. In maart willen we een Jubileum Special uitbrengen die volledig in het teken zal staan (van de NVWC en van de Hak-al, het verenigingsblad dat net zolang bestaat als de NVWC zelf.

We willen graag alle leden in de gelegenheid stellen hieraan een bijdrage te leveren en doen hierbij een oproep aan jong en oud, oudgediende of recent lid, meld je aan voor het beantwoorden van een paar vragen bij hakalopmaak@gmail.com. Foto's over de NVWC uit het (verre) verleden en leuke anekdotes zijn ook meer dan welkom!

***Heb je zelf suggesties voor de Jubileum Special,
dan horen we dat ook heel graag.***

Agenda NVWC

In de Tsjiepl en op de website wordt de actuele stand van zaken over de activiteiten bijgehouden.

**Deadline inleveren kopij Hak-al 2024 – 4:
17 november 2024**

www.nvwc.nl

